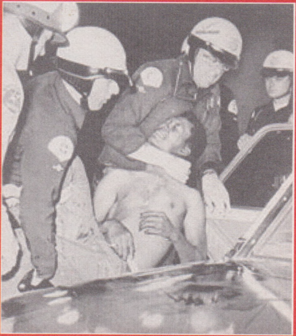
κόκκινες σελίδες

τεύχος 1

Ποιά εργατική τάξη;

Πάει αυτή!...

λέσχη

κόκκινες σελίδες

τεύχος 1

λέσχη

Το τεύχος 1 των *κόκκινων σελίδων*
εκδόθηκε στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 2012
από την *Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα*
με την τεχνική υποστήριξη της *κολλεκτίβας 03*03*

Η *Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα*
είναι ένα αυτόνομο εγχείρημα Μνήμης, Τεκμηρίωσης και Εκδόσεων
προς όφελος κινηματικών σκοπών.
Ξεκίνησε το 1999
για να συγκεντρώσει, να καταγράψει και να ταξινομήσει
έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό.
Παράλληλα έχει δημιουργήσει μεγάλη δανειστική βιβλιοθήκη
θεωρητικών, ιστορικών και πολιτικών βιβλίων.
Η διαχείριση του υλικού γίνεται απ' την πολιτική συνέλευση της Λέσχης
στη βάση συγκεκριμένων και αυστηρών κανόνων και αρχών.

Το αρχείο και το info / βιβλιοπωλείο της Λέσχης
είναι ανοικτά στους / στις ενδιαφερόμενους / ες
Πέμπτη 15.30 έως 19.00 και Σάββατο 12.00 έως 16.00
στην κατάληψη Φυλής και Φερρών 30.

Περιεχόμενα:

Εισαγωγικό σημείωμα

Εάν οι αναφορές μας, σαν αυτόνομων εργατών, στη *νέα εργατική τάξη* συναντούν σε βαθμό διασκεδαστικής κοινοτυπίας μειδιάματα ή και ενοχλημένες αντιδράσεις του είδους "αυτό δεν υπάρχει!", αυτό δεν οφείλεται μόνο στον γενικευμένο μικροαστισμό ακόμα και των μισθωτών στον πάτο της κοινωνικής ιεραρχίας. Ωστόσο, κι αν ήταν *μόνο* έτσι, και πάλι θα υπήρχαν δυο τουλάχιστον "μαύρες τρύπες" στη βεβαιότητα ότι *"αυτό* (δηλαδή η σύγχρονη εργατική τάξη) *δεν υπάρχει"*. Πρώτον, ο φλύαρος (σύγχρονος) μικροαστισμός έχει κι αυτός την ιστορική γενεαλογία του· έχει κατασκευαστεί σα να λέμε, από συγκεκριμένα και καθόλου αιώνια υλικά. Πράγμα που σημαίνει ότι η διερεύνηση και η αποκάλυψη αυτής της ιστορικής κατασκευής, θα σχετικοποιούσε άμεσα τις όποιες "αλήθειες" του. Και δεύτερον, ο ατομισμός του μικροαστού του επιτρέπει μεν την φαντασίωση πως όσα λέει και σκέφτεται είναι δικές του, εντελώς δικές του εμπνεύσεις· όμως αυτός ο διανοητικός / ιδεολογικός ατομισμός είναι ανίκανος πέρα απ' την μύτη καθενός.

Αν, όμως, δεν υπάρχει εργατική τάξη τότε η τωρινή φάση της κρίσης, η διαχείρισή της, όπως και η εδώ και χρόνια καπιταλιστική αναδιάρθρωση είναι ένα κράμα κακών ονείρων και προσδοκιών για σωτήρες (εντός ή εκτός εισαγωγικών). Όποιος θέλει ψευδαισθήσεις (και είναι πολλοί αυτοί) δεν θα τις βρει εδώ. Όποιος θέλει κάποια ιδεολογία να τον νανουρίσει, δεν θα την βρει εδώ. Εδώ, και σ' όλη την σειρά των *κόκκινων σελίδων*, υπάρχουν μόνο εξηγήσεις - στων οποίων το κέντρο βρισκόμαστε εμείς, τα εκατοντάδες εκατομμύρια των εργατών και εργατριών αυτού του πλανήτη. Ηρωικοί ή πένθιμοι, αλλά πάντα στο κέντρο.

Η εργατική τάξη πάει στο χρονοντούλαπο

Είναι γεγονός ότι η *εργατική τάξη* "εξαφανίστηκε" σε μια συγκεκριμένη, και πολύ πρόσφατη, ιστορική περίοδο των αναπτυγμένων καπιταλιστικά κοινωνιών. Δεν εξαφανίστηκε σαν φυσικά υποκείμενα. Εξαφανίστηκε σαν πολιτική κατηγορία, σαν πολιτικό υποκείμενο δράσης ή, έστω, αναφοράς. Όμως δεν εξαφανίστηκε μόνη της! Μαζί με την έκλειψη των αναφορών και της σημασιοδότησης της *εργατικής τάξης* εξέλειπαν οι στρατηγικές αναφορές και αναλυτικές δεσμεύσεις σε σχέση με τον *καπιταλισμό* και τις *κοινωνικές τάξεις* γενικά. Στη θέση του εννοιακού πολιτικού περιβάλλοντος που συγκροτούνταν από την λόγω και έργω *κριτική* (ή τις κριτικές) *στον καπιταλισμό και στο κράτος*, στο όνομα του *προλεταριάτου* και υπέρ της καταστροφής των *ιεραρχήσεων των κοινωνικών τάξεων όπως αυτές διαμορφώνονται μέσω (και) της υπεξαίρεσης της εργασίας και του παραγόμενου πλούτου* (: αταξική κοινωνία), εγκαταστάθηκε ένα άλλο εννοιακό πολιτικό περιβάλλον. Συγκροτημένο απ' *τις πολιτικές της ταυτότητας*, την αναγνώριση και την αντιμετώπιση *των αποκλεισμών*, την αναγνώριση, την καταγραφή και την διαμόρφωση *των καταπιέσεων και των αντιστάσεων σ' αυτές*. Αυτή η διανοητική και πολιτικοϊδεολογική στροφή γενικεύτηκε στην τότε Δύση στη δεκαετία του 1980· και απ' την επόμενη δεκαετία έγινε σχεδόν το μοναδικό έδαφος αντίληψης και κατανόησης του κόσμου. Τόσο (σχεδόν) μοναδικό έδαφος έγιναν οι *πολιτικές της ταυτότητας* ώστε η οποιαδήποτε αναφορά σε "καπιταλισμό" ή σε "εργατική τάξη" ή σε "εργατικό ανταγωνισμό" (κι ας μη μιλήσουμε για "κομμουνισμό"!) να αναδύει "φυσιολογικά" ένα άρωμα μούχλας· εκτός εάν επρόκειτο για εξειδικευμένη ακαδημαϊκή μελέτη, με προορισμό κάποιο διδακτορικό και κάποιο ράφι.

Αυτή η πολιτικοϊδεολογική μεταστροφή, τέτοιας έντασης και βάθους μάλιστα ώστε θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε *"αλλαγή παραδείγματος"* στον τρόπο σκέψης και δράσης στα "αριστερά" του αναπτυγμένου καπιταλιστικά κόσμου (οπωσδήποτε, στην "κοινωνική" αριστερά), αποτελεί το βασικό ιστορικό και ιδεολογικό υπόβαθρο όλων όσων σήμερα (και χθες και προχτές...) μας ειρωνεύονται κουνώντας το κεφάλι ή το δάκτυλο υπέρ της ανυπαρξίας της εργατικής τάξης. Δεν το ξέρουν ότι είναι δεύτερης ή τρίτης γενιάς κομπάρσοι σ' ένα ιστορικό έργο που έχει τουλάχιστον 30 χρόνια ζωής - τόσο το χειρότερο γι' αυτούς λοιπόν! Σ' ότι αφορά εμάς, επειδή *είμαστε σύγχρονοι εργάτες* και καθόλου δεν ντρεπόμαστε γι' αυτό, έχει μεγάλη σημασία να ξέρουμε ποιές ήταν εκείνες οι διαδικασίες που "παρήγαγαν" με διάφορους τρόπους την "εξαφάνισή" μας. Στο κάτω κάτω ένας αναγκαίος τρόπος κατανόησης των εαυτών μας και των ζωών μας σαν *τάξης* και όχι σαν αθροιζόμενων και διαιρούμενων ατόμων, είναι η βαθιά συναίσθηση της ιστορικότητάς μας. Ακόμα και να "εξαφανιζόμαστε" (ή μας εξαφανίζουν...) κατά περιόδους.

Στην αφετηρία της ανάδυσης και της κατάκτησης του κέντρου της κριτικής απ' τις *πολιτικές της ταυτότητας* βρίσκεται το ίδιο των ανταγωνιστικό παρελθόν των αναπτυγμένων καπιταλιστικά κοινωνιών. Τα κινήματα των γυναικών, των ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών, των μαύρων (στις ηπα)· και, λίγο αργότερα, διά-

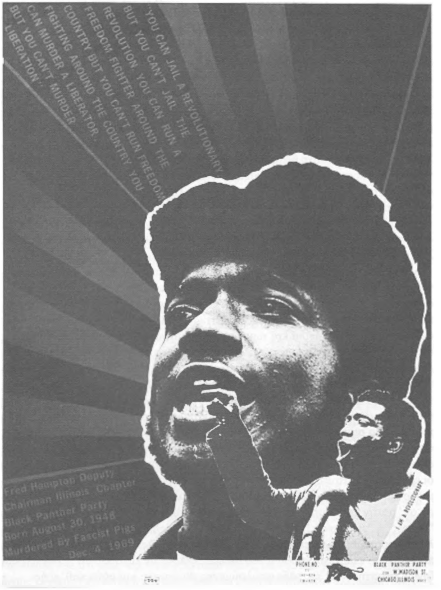
φορων άλλων δυναμικών *κοινωνικών μειοψηφιών / μειονοτήτων* - συμπεριλαμβανόμενων εκείνων που αυτοπροσδιορίζονταν με όρους "εθνικότητας". Αυτά τα κινήματα, που αποτελούν το μισό του ανταριασμένου ουρανού των δεκαετιών του 1960 και του 1970, δεν εμφανίστηκαν στο κέντρο της δημόσιας σφαίρας "μόνα" τους, ή διαχωρισμένα απ' το άλλο μισό, που ήταν (ακόμα και με τυπικούς όρους) εργατικό και αντικαπιταλιστικό. Για ένα ορισμένο διάστημα συνυπήρξαν, ξεδιπλώθηκαν παράλληλα με οσμώσεις (αλλά και αντιθέσεις). Ωστόσο η διαλεκτική αφομοίωσή τους, και οι τρόποι που επέβαλαν τους όποιους μετασχηματισμούς (στην οργάνωση της εργασίας και την υπεξαίρεσή της· στη νομοθεσία· στα ήθη, τα έθιμα και τις ιδεολογικές παραστάσεις και αναπαραστάσεις), *άρχισαν να χωρίζουν τους δρόμους τους* ήδη προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Για τους ιστορικούς της ιδεολογικής κίνησης στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, ένα απ' τα γενέθλια και πλέον επιδραστικά ντοκουμέντα των *πολιτικών της ταυτότητας* είναι η δημοσιοποίηση της *Ανακοίνωσης της Συλλογικότητας του Combahee River*, στις ηπα, (Combahee River Collective Statement) τον Απρίλιο του 1977. Επρόκειτο για συλλογικότητα / συνέλευση μαύρων φεμινιστριών (που δημιουργήθηκε το 1974), με ζητούμενο την απελευθέρωση των μαύρων γυναικών. Την δεδομένη ιστορική περίοδο (μέσα της δεκαετίας του '70) και με ζωντανή ολόκληρη την γκάμα των κινημάτων στις ηπα (απ' το αντιπολεμικό / αντιιμπεριαλιστικό ως το κίνημα των μαύρων πανθήρων, και απ' την γενικευμένη εργατική ανταρσία ως το κίνημα των χίππις) το ντοκουμέντο των μαύρων φεμινιστριών προσδιόριζε ταυτόχρονα τρεις στόχους / αντιπάλους: τον καπιταλισμό, τον ιμπεριαλισμό, την πατριαρχία. Ωστόσο, η ισχυρή εντύπωση και επίδραση που άσκησε βρισκόταν στον συνδυασμό της (ως τότε) *περιθωριακής υποκειμενικότητας* των μαύρων γυναικών (και ακόμα περισσότερο των μαύρων φεμινιστριών) και του *απελευθερωτικού / ελευθεριακού πνεύματος* του.

Δεν χαρακτήριζαν οι ίδιες οι μαύρες φεμινίστριες, τότε, τις πολιτικές τους στοχεύσεις, σαν *πολιτική της ταυτότητας*. Όμως ο αγώνας για πλήρη πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες, συγκρουσιακός την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, κοινός επίσης για μια μεγάλη γκάμα *διαφορετικών* κοινωνικών υποκειμένων, επιβεβαίωνε ότι στην πρώτη γραμμή δεν βρίσκεται υποχρεωτικά η *εργατική τάξη* σαν τέτοια· και, επιπλέον, ότι το ψηφιδωτό των απαιτήσεων για *ισότητα και ελευθερία* θα μπορούσε να εννοηθεί με όρους κοινωνικής αξιοπρέπειας χωρίς *να ανατραπεί αναγκαστικά* η καπιταλιστική δομή. Μια σειρά προοδευτικών νομοθεσιών θα μπορούσε, πράγματι, να αποκαταστήσει τις αδικίες της ως τότε περιθωριοποίησης διάφορων και διαφορετικών κοινωνικών υποκειμένων, που συγκροτούνταν δυναμικά / διεκδικητικά σαν *κοινές ταυτότητες*.

Ο εντυπωσιακός νεωτερισμός που επέβαλαν πολλά απ' τα κοινωνικά κινήματα της περιόδου ήταν, πράγματι, ο δυναμισμός της "κοινής ταυτότητας", ακόμα κι αν επρόκειτο για μειοψηφικά ή και εξαιρετικά μειοψηφικά σύνολα. Η ιστορική *ταξική εννόηση* των αντιθέσεων, των αντιπαλοτήτων και των συμφερόντων έμοιαζε στην καλύτερη των περιπτώσεων εξαιρετικά δυσκίνητη έως ανίκανη να συμπεριλάβει, κατά μήκος μιας κοινής, ενιαίας και από άκρη σε άκρη γραμμής αντιπαράθεσης, το πλήθος των διαφορετικών συλλογικοτήτων και των ιδιαίτερων συμφε-

ρόντων ή στοχεύσεών τους. Στη χειρότερη των περιπτώσεων (και αυτή ήταν συχνό φαινόμενο) αυτή η ιστορική *ταξική εννόηση* εκδηλωνόταν εχθρικά απέναντι σε τέτοιου είδους *υποκειμενικούς δυναμισμούς*. Η αντιμετώπιση του *γυναικείου κινήματος* στους κόλπους ακόμα και των πιο ριζοσπαστικών εργατικών οργανώσεων της περιόδου σ' όλον τον δυτικό κόσμο, είναι χαρακτηριστική: πεισμένοι ότι ο πόλε-

μος κατά του καπιταλισμού και του κράτους είναι βασικά αντρική υπόθεση, και ότι σε κάθε περίπτωση η ανάδειξη εγκάρσιων διαφοροποιήσεων ή και αντιθέσεων (με όρους φύλου, ή σεξουαλικότητας, ή φυλής) αποδυναμώνει την "κεντρική αντίθεση" (με τα αφεντικά), πολλοί απ' τους πρωταγωνιστές ακόμα και των πιο βίαιων εργατικών αγώνων απέρριπταν για καιρό σαν εχθρικές αυτές τις *άλλες ταυτότητες*. Για να εισπράξουν τις δικαιολογημένες κατηγορίες για σεξισμό ή/και ρατσισμό...

Στη βάση μιας ορισμένης προσέγγισης θα ήταν δυνατό η κινηματική, δυναμική ανάδυση αυτών των *άλλων ταυτοτήτων* να εμπλουτίσει και να δυναμώσει την ιστορική ταξική συνειδητοποίηση. Αυτό προσπάθησε να κάνει, κι ως ένα βαθμό πέτυχε, η Αυτονομία στην ιταλία (όμως οι αναλύσεις και οι πρακτικές της έγιναν γνωστές εκ των υστέρων, όταν είχε ηττηθεί... Κι αυτό γιατί; *λόγω γλώσσας*...). Όμως ήταν εξίσου δυνατό να την διαλύσει. Απ' τις ίδιες τους τις προδιαγραφές, οι προσδιορισμοί αυτών των *ταυτοτήτων* ("γυναίκα", "μαύρος", "ομοφυλόφιλος/η", "φυσιολάτρης", κλπ) διέτρεχαν όλες τις τάξεις. Την ίδια στιγμή που η εργατική, ταξική "ταυτότητα" έδειχνε (και κατ' αρχήν ήταν) φτωχή, αδύναμη ή συντηρητική ενώπιον των *άλλων ταυτοτήτων*, η διαταξική συνομάδωση μπορούσε να προσφέρει όχι μόνο δύναμη και νομιμοποίηση αλλά ακόμα και αποτελεσματικότητα (στις διεκδικήσεις). Η καινοτομία των *πολιτικών της ταυτότητας* ήταν ότι αναδείκνυαν μια πολλαπλότητα εξουσιών στη θέση της ιστορικής μονοδιάστατης αντίληψης περί καπιταλιστικής / κρατικής εξουσίας και προλεταριακής αντιεξουσίας. Αλλά η αχίλλειος πτέρνα αυτής της ανάδειξης ήταν πως οι πολλαπλές εξουσίες και αντιεξουσίες ήταν *διαταξικές*. Συνεπώς θα ήταν δυνατή (και συχνά επιθυμητή) η *διαταξική συνεργασία* κάτω απ' την ομπρέλα της μιας ή της άλλης *αγωνιζόμενης ταυτότητας*. Η σημασία των κυρίαρχων τάξεων σαν τέτοιων, και ο πόλεμος εναντίον τους (και πάλι σαν τέτοιων) έμπαινε, έτσι, πρακτικά, σε δεύτερη μοίρα...

Εν τω μεταξύ στο πεδίο των αναμετρήσεων που θα μπορούσε να θεωρηθεί "αμιγώς εργατικό", οι εξελίξεις δεν ήταν καθόλου ευνοϊκές για το προλεταριάτο του αναπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου, καθώς η δεκαετία του 1970 προχωρούσε προς το τέλος της. Ο συνδυασμός "μαστιγίων" και "καρότων", απολύσεων ή και διώξεων απ' την μια μεριά και των πρώτων βημάτων ριζικής αναδιάρθρωσης της οργάνωσης της εργασίας απ' την άλλη (περισσότερα επ' αυτού στο 4ο τεύχος των *κόκκινων σελίδων*) συσσώρευε δυσκολίες, αδιέξοδα και ήττες στις μαχητικές εργατικές οργανώσεις. Κι αν, απ' τις αρχές κιόλας της δεκαετίας του '80, οι *πολιτικές της ταυτότητας* πήραν την κεντρικότητα που είχε ως λίγα μόνο χρόνια νωρίτερα η *ταξική αναμέτρηση*, αυτό δεν οφειλόταν σε κάποιο σατανικό σχέδιο των αφεντικών ή σε κάποια συνομωσία τους. Ήταν το "σχεδόν φυσιολογικό" αποτέλεσμα μιας ασυμμετρίας στην εξέλιξη του κοινωνικού ανταγωνισμού: πολλές ήττες μαζεμένες στην ταξική μεριά, πολλές επιτυχίες στην πολιτιστική. Στο κάτω κάτω, ακόμα και οι εργάτες / εργάτριες, σαν φυσικά άτομα, μπορούσαν να ανακαλύψουν ή/και δημιουργήσουν στοιχεία *άλλων ταυτοτήτων* ή και ολοκληρωμένες τέτοιες έξω και πέρα απ' αυτήν καθ' αυτήν την εργασιακή εκμετάλλευση σε βάρος τους. Όχι μόνο "άντρες" ή "γυναίκες", "μαύροι" ή "λευκοί", "straight" ή "gay / lesbian", αλλά πολύ περισσότερες: φίλοι του τάδε ή του δείνα σπορ· φίλοι των μοτοσυκλετών ή των ποδηλάτων· φίλοι του χορού ή του σινεμά· φίλοι των κατοικίδιων ή των άγριων ζώων· υποστηρικτές της τάδε απειλούμενης εθνότητας· και ούτω καθ' εξής.

Κατ' αυτήν την έννοια η *εργατική τάξη* "εξαφανίστηκε" απ' τον ορίζοντα σαν υποκείμενο αναφοράς για μείζονες αναμετρήσεις (άρα και σαν το συλλογικό υποκείμενο της λόγω και έργω κριτικής) - και εξαφανίστηκε γρήγορα - στα '80s. Πολύ φτωχός αυτοπροσδιορισμός (θεωρήθηκε...) το "εργατική τάξη" για να συμπεριλάβει τον πλούτο (πραγματικό ή φανταστικό αυτό είναι άλλη συζήτηση...) των εμπειριών, των δυνατοτήτων, των επιθυμιών, των προσανατολισμών, *της αυτοεννοούμενης ταυτότητας* καθενός και καθεμιάς χωριστά... Η εργατική τάξη "εξαφανίστηκε" κατά κάποιον τρόπο μυστηριωδώς, ενόσω εξίσου μυστηριωδώς άρχισε να γίνεται λόγος - μετά - βεβαιότητας για την διόγκωση και την εξάπλωση μιας άλλης τάξης: της "μεσαίας". Αυτή η εξάπλωση δεν ήταν μόνο ποσοτικό γεγονός. Ήταν, επιπλέον, ποιοτικό φαινόμενο. Γιατί ενόσω συνέβαιναν και σταθεροποιούνταν αυτές οι πολιτικοϊδεολογικές μεταβολές στις αναπτυγμένες καπιταλιστικά κοινωνίες, ήταν επίσης οφθαλμοφανές ότι υπήρχαν πολλές εκατοντάδες χιλιάδες (ή και εκατομμύρια) που δεν χωρούσαν σ' αυτό το ταχέως αναπτυσσόμενο "κέντρο". Ήταν επίσης οφθαλμοφανές ότι οι πραγματικοί μισθοί για χιλιάδες ή και εκατομμύρια μισθωτών *μίκραιναν* (πάντα στη δεκαετία του 1980) ενόσω οι πραγματικές ώρες εργασίας (τους) *αυξάνονταν*. Προκειμένου να μην ξυστούν πληγές που μόλις είχαν κλείσει, κανείς (απ' όσους ενδεχομένως θα είχαν μια κάποια απήχηση) δεν έπρεπε να μιλήσει για "εργατική τάξη", ούτε καν με οφθαλμοφανείς αφορμές. Η υπεροχή του "κέντρου" και της "μεσαίας τάξης" δεν το επέτρεπε. Ανακλήθηκαν παλιές ορολογίες ή δημιουργήθηκαν καινούργιες: "φτωχοί" (*εργαζόμενοι φτωχοί...)* ή underclass... Οι *πολιτικές της ταυτότητας* μπορούσαν επίσης να μιλήσουν επ' αυτού, με έναν τρόπο που ωστόσο παρέπεμπε στο (και νομιμοποιούσε ηθικά και πολιτικά το) "κέντρο": *αποκλεισμός*. Αφού "εργατική τάξη" με όλες τις ιστορικές συνδηλώσεις και τα επικίνδυνα ενδεχόμενα δεν υπήρχε πια (ή συρρικνωνόταν διαρκώς αριθμητικά), δημιουργήθηκε μια διαφορετική εννοιακή κατηγορία: οι αποκλεισμένοι. Οι χωρίς πρόσβαση στο... Σχεδόν: οι περιθωριοποιημένοι. Όχι μόνο με όρους "οικονομικούς", αλλά και κοινωνιολογικούς, αισθητικούς, κλπ: "διαλυμένες" ή μονογονεϊκές οικογένειες· χρόνια άρρωστοι και γενικά "προβληματικοί" (συχνά "ψυχολογικά")· πολιτιστικά μη εντάξιμοι (βασικά: μετανάστες)· επιρρεπείς στο νομαδισμό (άστεγοι)· ξεπεσμένοι των γκέτο· κλπ κλπ.

Εν τέλει, οι πολιτικές της ταυτότητας άρχισαν να λειτουργούν με επιτυχία, απ' τα '80s και μετά, σε δύο διαφορετικά επίπεδα. Απ' την μια μεριά απελευθέρωναν τμήματα των πληβείων του αναπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου απ' τα δεσμά του "ετεροπροσδιορισμού" των κοινωνικών τάξεων, επιτρέποντάς τον ατομικό και συλλογικό αυτοπροσδιορισμό κατά βούληση. Απ' την άλλη απελευθέρωναν την *κοινωνική κινητικότητα* (ή, πιο σωστά, το φάντασμά της) σταθεροποιώντας την "μεσαία τάξη" και τις μυθολογίες της σαν την "Ιθάκη" αυτής της (ανοδικής φυσικά!) κινητικότητας. Παρά την ενοχλητική (έως αντιαισθητική) ύπαρξη των "αποκλεισμένων", αυτή η διπλή λειτουργία ταίριαζε με τα βασικά ιδεολογικά δόγματα του *νεοφιλελευθερισμού* που ακόμα κι αν δεν έγιναν στα '80s κρατική πολιτική παντού, έγινε όμως συνειδητή (ή υποσυνείδητη) κοινωνική κοινοτοπία. Εν τέλει ο νεοφιλελευθερισμός μπορούσε να υπερασπιστεί αποτελεσματικά τις κυρίαρχες ιδέες περί κοινωνίας και ατόμου, και να δώσει απαντήσεις ακόμα και για τους "αποκλεισμένους". Αφού η κοινωνική και προς τα πάνω κινητικότητα ήταν ελεύθερη (πράγ-

μα που το επιβεβαίωναν τα όνειρα και οι ατομικοί υπολογισμοί εκατομμυρίων υπηκόων)· αφού "ταξικοί φραγμοί" δεν υπήρχαν πια (ή τέτοια ήταν η κοινή πεποίθηση)· αφού ο κανένας ήταν υπεύθυνος για την καλλιέργεια των δυνατοτήτων του ("ατομικό κεφάλαιο") και για την προκοπή του· ποιός ο λόγος να βρίσκεται κάποιος "εκτός νυμφώνος"; *Μήπως δεν προσπαθούσε αρκετά; Μήπως τεμπέλιαζε; Μήπως ήταν πολιτιστικά καθυστερημένος;* Έτσι θα πρέπει να ήταν τα πράγματα...

Θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει, όχι αβάσιμα, ότι οι *πολιτικές της ταυτότητας* επέτρεψαν σε κοινωνικές ομάδες που ήταν περιθωριοποιημένες ως την δεκαετία του 1970, αν όχι να βελτιώσουν τη θέση τους (πράγμα που συνέβη αλλά όχι για όλα τα μέλη αυτών των κοινωνικών ομάδων) σίγουρα να τραβήξουν την προσοχή· και να ανακτήσουν μια ορισμένη αυτοπεποίθηση. Το αμερικανικό κίνημα των μαύρων είναι η πιο χαρακτηριστική συνηγορία μιας τέτοιας εκτίμησης, κι όχι άδικα. Μαύρος πρόεδρος στις ηπα θα ήταν αδιανόητος πριν λίγες μόνο δεκαετίες. Απ' την άλλη μεριά όμως, κι επειδή στον καπιταλισμό τίποτα δεν είναι δωρεάν, η Μεγάλη Αντίθεση (εργάτες εναντίον αστικής τάξης) εξαφανίστηκε· η Μεγάλη Πολεμική Ταυτότητα διαλύθηκε· και δεν είναι καθόλου βέβαιο (για εμάς, σαν αυτόνομους, το αντίθετο) ότι θα έπρεπε οι πάντες να πανηγυρίσουν γι' αυτό. Μοιάζει σαν τις επιτυχίες του "όχι όλοι μαζί, ένας ένας παρακαλώ": πράγματι "λίγοι λίγοι", υπό την προϋπόθεση μιας συλλογικής αυτοθέσμισης με όρους *διακριτής ταυτότητας*, κατάφεραν να βελτιώσουν την κατάστασή τους· ή, έστω, να λαμβάνονται πιο σοβαρά υπ' όψη· όμως οι επιτυχίες τους, σε βάθος χρόνου, ήταν μια παραλλαγή ανανέωσης της ταξικής διαστρωμάτωσης, μιας και από κάθε *ταυτότητα* προέκυψαν καινούργιες ελίτ και καινούργιοι πληβείοι. Κι ήταν σαφώς πιο αβέβαιες (αυτές οι επιτυχίες) από εκείνες που είχε πετύχει νωρίτερα η *εργατική τάξη* σαν τέτοια. Ασφαλώς οι πολιτικές της ταυτότητας έδειξαν την πολυμέρεια των σύγχρονων σχέσεων εξουσίας, κι απ' αυτή την άποψη συνέβαλαν στην απομυθοποίηση της "κεντρικής εξουσίας". Επιπλέον ενίσχυσαν (ή αποκατέστησαν εκ των υστέρων) τα αντι-αποικιοκρατικά κινήματα. Απ' την άλλη μεριά όμως κύλησαν τελικά στη γενικευμένη ατομική ψυχολογικοποίηση. Και στην μεγάλη κλίμακα, συνέβαλαν στο να απαλλαγούν τα αφεντικά απ' τις άλλοτε *γενικές δεσμεύσεις τους*: δεν απελευθερώθηκε μόνο η διαδικασία του ατομικού ή συλλογικού αυτοπροσδιορισμού· απαλλάχτηκαν και οι κύριοι αυτού του κόσμου (κάποιοι προερχόμενοι απ' τις άλλοτε περιθωριακές μειονότητες...) απ' τους κινδύνους μιας γενικευμένης και ανατρεπτικής εργατικής αντιεξουσίας. *Όντως, "δωρεάν γεύμα" δεν υπάρχει στον καπιταλιστικό κόσμο,* είτε θυμούνται όλοι ότι είναι καπιταλιστικός είτε όχι· είτε νομίζουν κάμποσοι ότι έγινε "liberal" είτε όχι.

Μια απροσδόκητη αλλά όχι ανεξήγητη συνέπεια της διπλής εξέλιξης, της "εξαφάνισης" της εργατικής τάξης και της ηγεμονίας των πολιτικών της ταυτότητας, ήταν, απ' την δεκαετία του 1980 κιόλας, η ανανέωση των εθνικιστικών (αρχικά...) επιχειρημάτων της πρωτοκοσμικής άκρας δεξιάς. Η γαλλία θα μπορούσε να θεωρηθεί "πρωτοπόρα" απ' αυτήν την άποψη. Ακόμα και τα ρατσιστικά επιχειρήματα προσαρμόστηκαν στο γενικό κλίμα της "αναγνώρισης των ταυτοτήτων". Δεν είναι θέμα "ανωτερότητας" ή "κατωτερότητας" άρχισαν να αγορεύουν τα think tank του νέου ολοκληρωτισμού· είναι θέμα *διαφορετικότητας* και *μη συμβατότητας* πολιτι-

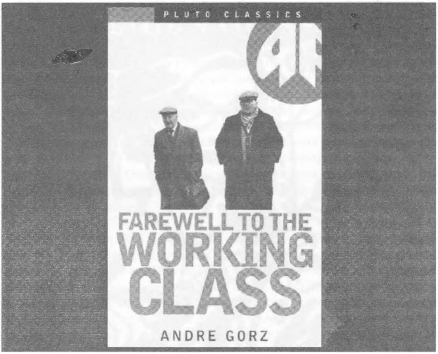
σμών, ηθών, εθίμων, κουλτούρας... Σ' ότι αφορά μάλιστα την ανανέωση των εθνικιστικών ρητορειών, η *διαφορά* αναγορεύτηκε σε *υποχρέωση*. Σε "πατριωτικό καθήκον" *διάσωσης*...

Σε πολιτική αντίληψη (αυτή των ταυτοτήτων) που μπορούσε να περιλάβει, με ενιαίο τρόπο, ακόμα και την διάσωση σπάνιων ζώων, η ακροδεξιά ρητορική δεν θα δυσκολευόταν να εκσυγχρονίσει ακόμα και τον παραδοσιακό "φυσιοκεντρισμό" της: όπως στη φύση έτσι και στις ανθρώπινες κοινωνίες τα "είδη" δεν μπλέκονται. Καθώς οι πολιτικές των ταυτοτήτων αγίαζαν τις ομοιότητες και έκριναν ότι οι ταυτότητες συγκροτούνται με όρους αντιπαλότητας και διαφοροποίησης-από (και πάντως όχι μέσω *σεβασμού* ή *θαυμασμού* προς το "διαφορετικό"), κάθε επιμέρους "πολιτιστική" ή ιδεολογική αντίθεση ήταν, θεωρητικά τουλάχιστον, νόμιμη και εύλογη. Το τέλειο πεδίο επιβεβαίωσης τέτοιων προσεγγίσεων ήταν τα νεανικά στυλ (με τις κάποτε ισχυρές έριδες μεταξύ των οπαδών τους) και, φυσικά, τα γήπεδα και οι οπαδοί των ποδοσφαιρικών ομάδων. Εάν η κατ' αρχήν φιλελεύθερη πολιτική των ταυτοτήτων μπορούσε να εξηγήσει την αξία "ζωής και θανάτου" τέτοιου είδους αντιθέσεων και ανταγωνισμών (και όντως το έκανε), η άκρα δεξιά θα αρκούσε να πάρει αυτά τα συμπεράσματα και να τα εφαρμόσει σε εθνοκρατική κλίμακα. *Εκείνο που είχε ξεπηδήσει μέσα απ' την γενική ανταρσία των '60 και των '70 αποτελώντας οργανικό της κομμάτι, εξελισσόταν ήδη στα '80 (κι ακόμα περισσότερο και ευκολότερα στα '90) στο αντίθετό του.* Διαλεκτική της εξουσίας λέγεται αυτό...

επαγγελματίες νεκροθάφτες

Πέρα απ' την αποτελεσματική "κίνηση απ' τα κάτω" των ιδεών, των πεποιθήσεων και των πρακτικών που στερέωσαν τις πολιτικές των ταυτοτήτων στο κέντρο της όποιας κριτικής, σπρώχνοντας στην άκρη και στο σκοτάδι, σαν "παρωχημένη", την εργατική κριτική, υπήρξαν μεμονωμένοι διανοούμενοι που ενίσχυσαν ή προσπάθησαν να ενισχύσουν ή επωφελήθηκαν απ' αυτήν την εξέλιξη; Η απάντηση είναι "ναι" - αλλά το "μεμονωμένοι" είναι ίσως λάθος. Κάθε σοβαρό τμήμα κοινωνιολογίας στα πανεπιστήμια του αναπτυγμένου καπιταλιστικά κόσμου, και ειδικά εκείνα που ήταν στελεχωμένα από ανθρώπους με συμμετοχή στα πρόσφατα κινήματα ή συμπάθεια προς αυτά, με προσήλωση "αφουγκράστηκε" και συστηματοποίησε τις προσεγγίσεις αυτού του νέου μαχητικού και όχι ρητά εργατικού υποκειμενισμού. Είναι βέβαιο ότι οι περισσότερο ολοκληρωμένες σειρές αναλύσεων και συνηγοριών στις προβληματικές της ταυτότητας βρίσκονται (και βρέθηκαν εκεί απ' τα '80s) στις βιβλιοθήκες των πανεπιστημιακών σχολών κοινωνιολογίας, ανθρωπολογίας, και άλλων παρόμοιων κλάδων· πολύ πιο ολοκληρωμένες από οποιοδήποτε αρχείο συλλογικότητας ή μεμονωμένου ακτιβιστή / ακτιβίστριας των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Αυτό είναι άλλωστε μέρος της post '68 εξέλιξης των ίδιων των πανεπιστημίων και ειδικά των ανθρωπιστικών σπουδών. Στο βαθμό, ωστόσο, που θεσμοί με το κύρος των πανεπιστημίων μπορούσαν να αναπαράγουν το "μήνυμα του πεζοδρομίου" μελετώντας το και τεκμηριώνοντάς το με επιστημονικές μεθόδους, οι πολιτικές των ταυτοτήτων είχαν έναν σημαντικό σύμμαχο.

Η ανοικτή διακήρυξη της εξαφάνισης της εργατικής τάξης στα βάθη της κοινωνικής εξέλιξης δεν έγινε με τρόπο μαζικό - όχι, κατ' αρχήν, σαν κατηγορηματικό συμπέρασμα. Υπήρξε όμως τουλάχιστον ένας διανοούμενος, που προκάλεσε νωρίς νωρίς ένα κάποιο διεθνές "σκάνδαλο", ακριβώς γι' αυτό: για την ανοικτή και επίσημη διακήρυξη περί *πολιτικού* τέλους της εργατικής τάξης. Αξίζει λοιπόν μνεία σ' αυτό το σημείο. Πρόκειται για τον γάλλο Andre Gorz, και το (στα αγγλικά δημοσιευμένο κατ' αρχήν) *Farewell to the working class: an essay in post - industrial socialism*, του 1982. "Αντίο προλεταριάτο":[1] με τον τρόπο του ο Gorz εμφανίστηκε "την κατάλληλη στιγμή" από ιστορική άποψη, για να αναγγείλει το πολιτικό ξεπέρασμα της εργατικής τάξης και του ανταγωνισμού της, όχι απ' τα "δεξιά" αλλά απ' τα "αριστερά".[2]

Ο Gorz δεν ήταν τότε ακριβώς εκφραστής κάποιας πολιτικής της ταυτότητας. Η θέση απ' την οποία ξέγραψε την εργατική τάξη ήταν *οικολογική*. Παρ' ότι δεν γνωρίζουμε το εύρος της επίδρασης που είχε ο ίδιος και οι απόψεις του το 1982 (και αργότερα), αξίζει να αναδημοσιεύσουμε κάποια σημεία του "αντίο προλεταριάτο". Επειδή τα ίδια ή παρόμοια υποστηρίχτηκαν όλο και πιο πλατιά στη δεκαετία του 1980 (και στα μέρη μας, και αλλού), φτάνοντας να γίνουν κοινοτοπίες μετά τα '90s.

...

Η κρίση του σοσιαλισμού είναι πρώτα απ' όλα η κρίση του προλεταριάτου. Με την εξαφάνιση του πολυτάλαντου τεχνίτη-εργάτη, που μπορούσε να είναι υποκείμενο της εργασίας του και, κατά συνέπεια, μπορούσε να είναι υποκείμενο του επαναστατικού μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων, χάθηκε η τάξη που ήταν ικανή να πάρει επάνω της το σοσιαλιστικό όραμα και να το πραγματοποιήσει. Από αυτό προέρχεται, κατά κύριο λόγο, η παρακμή της σοσιαλιστικής θεωρίας και πρακτικής.

...

Πάνω από έναν αιώνα, η ιδέα του προλεταριάτου κατόρθωσε να κρύβει τη μη πραγματικότητά της. Αυτή η ιδέα είναι σήμερα τόσο ξεπερασμένη, όσο και το ίδιο το προλεταριάτο, γιατί στη θέση του συλλογικού παραγωγικού εργάτη γεννιέται μια μη-τάξη μη-εργατών, που προεικονίζουν, μέσα στους κόλπους της σημερινής κοινωνίας μια μη-κοινωνία, όπου οι τάξεις θα καταργηθούν μαζί με την ίδια την εργασία και όλες τις μορφές κυριαρχίας.

Αυτή η μη-τάξη, αντίθετα από την εργατική τάξη, δεν έχει παραχθεί από τον καπιταλισμό, δεν έχει το σημάδι της σφραγίδας των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. Έχει παραχθεί από την κρίση του καπιταλισμού και από τη διάλυση των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής του καπιταλισμού, κάτω από την επίδραση νέων τεχνικών παραγωγής. Η αρνητική στάση που, κατά τον Μαρξ, έπρεπε η εργατική τάξη να είναι ο φορέας της, δεν έχει διόλου εξαφανιστεί· έχει μετακινηθεί και ριζοσπαστικοποιηθεί σ' ένα νέο πεδίο. Έτσι, απέκτησε μια μορφή κι ένα περιεχόμενο, που αρνούνται ταυτόχρονα και κατά τρόπο άμεσο, την ιδεολογία, την υλική βάση, τις κοινωνικές σχέσεις και τη νομική οργάνωση (ή το Κράτος) του καπιταλισμού. Και σε σχέση με την εργατική τάξη του Μαρξ, έχει το πρόσθετο πλεονέκτημα της άμεσης συνειδητοποίησής του εαυτού της, δηλαδή μιας ύπαρξης αξεδιάλυτα αντικειμενικής και υποκειμενικής, συλλογικής και ατομικής.

Αυτή η μη-τάξη των μη-εργατών ενώνει, πράγματι, στους κόλπους της το σύνολο των ατόμων που τους πέταξαν έξω από την παραγωγή με τη διαδικασία κατάργησης της εργασίας ή υποαπασχολούνται οι ικανότητές τους με τη βιομηχανοποίηση (δηλαδή τον αυτοματισμό και την πληροφορική) της διανοητικής εργασίας. Ενώνει στους κόλπους της το σύνολο αυτών των υπεράριθμων της κοινωνικής παραγωγής, που είναι οι σημερινοί και αυριανοί άνεργοι, προσωρινοί και μόνιμοι, μερικά ή ολικά. Είναι ο καρπός της αποσύνθεσης της παλιάς κοινωνίας, που στηρίζεται στην εργασία, στο κοινωνικό κύρος, την αξιοποίηση, την κοινωνική χρησιμότητα, την επιθυμία για εργασία.

...

Αυτή η παραδοσιακή εργατική τάξη είναι πια μια προνομιούχα μειοψηφία. Η πλειοψηφία του πληθυσμού ανήκει σ' αυτό το μεταβιομηχανικό, νεοπρολεταριάτο των ανθρώπων χωρίς υπόσταση κοινωνική και χωρίς τάξη, που απασχολούνται σε αβέβαιες θέσεις βοηθού, αντικαταστάτη, ευκαιριακού εργάτη, αναπληρωματικού, μερικής απασχόλησης. Θέσεις, που σε ένα όχι μακρινό μέλλον θα έχουν καταργηθεί κατά μεγάλο μέρος από τον αυτοματισμό· που η ειδικότητά τους, καθορισμένη από τεχνολογίες που εξελίσσονται ταχύτατα, αλλάζει συνεχώς και, πάντως, δεν έχει σχέση με τις γνώσεις και τις τέχνες που μπορεί κανείς να μάθει στα σχολεία και τα πανεπιστήμια.

...

Σε αντίθεση με τον προλετάριο του Μαρξ, ο νεο-προλετάριος δεν ορίζεται από την εργασία "του" ούτε από τη θέση του μέσα στην κοινωνική διαδικασία της παραγωγής. Το ερώτημα που αρχίζει και που σταματάει η τάξη των παραγωγικών εργατών, σε ποιά κατηγορία πρέπει να κατατάξουμε τον κινησιοθεραπευτή, τον υπάλληλο του γραφείου τουρισμού, τον προγραμματιστή - αναλυτή, τον υπάλληλο σε εργαστήριο βιολογικών αναλύσεων, τον τεχνικό των τηλεπικοινωνιών - αυτό το ερώτημα παύει να έχει την παραμικρή σημασία από τη στιγμή που μια ολοένα αυξανόμενη μάζα ανθρώπων με προοπτική να γίνουν πλειοψηφία, περνούν από την μια "εργασία" στην άλλη, μαθαίνουν επαγγέλματα που ποτέ δεν θα ασκήσουν κανονικά, κάνουν μελέτες χωρίς επαγγελματική διέξοδο και χωρίς δυνατή πρακτική χρησιμότητα, εγκαταλείπουν τις σπουδές που άρχισαν ή δεν παίρνουν πτυχίο "γιατί έτσι κι αλλιώς, δεν χρησιμεύει σε τίποτα", μετά εργάζονται βοηθητικοί στο ταχυδρομείο το καλοκαίρι, στον τρύγο το φθινόπωρο, πωλητές το Δεκέμβρη, εργάτες ανειδίκευτοι την άνοιξη, κ.ο.κ.

Το μόνο σίγουρο γι' αυτούς είναι, πως δεν αισθάνονται να ανήκουν στην εργατική τάξη, ούτε σε καμιάν άλλη. Δεν αναγνωρίζουν τον εαυτό τους στην ονομασία "εργάτης" ούτε στη συμμετρική της "άνεργος". Ο νεο-προλετάριος, είτε δουλεύει σε τράπεζα είτε στη δημόσια διοίκηση, σε υπηρεσία καθαρισμού ή σε εργοστάσιο, είναι μάλλον ένας μη-εργάτης, που προσωρινά απασχολείται σε ένα αδιάφορο έργο: κάνει "ό,τι νάναι" που "όποιος νάναι" μπορεί να το κάνει στη θέση του. Είναι κάποιος πρόσκαιρος εκτελεστής μιας κάποιας πρόσκαιρης εργασίας. Η εργασία δεν είναι πια γι' αυτόν ατομική συνεισφορά σε μια κοινωνική παραγωγή, που είναι αποτέλεσμα ατομικών δραστηριοτήτων. Αντίθετα, τώρα πρώτα είναι η κοινωνική παραγωγή, και η εργασία είναι αποτέλεσμα του συνόλου πρόσκαιρων και τυχαίων δραστηριοτήτων. Οι εργάτες δεν "παράγουν" πια την κοι-

νωνία με τη μεσολάβηση των σχέσεων παραγωγής· ο μηχανισμός κοινωνικής παραγωγής σα σύνολο παράγει "εργασία" και την επιβάλλει με τυχαία μορφή σε τυχαία και όμοια το ένα με το άλλο άτομα. Με άλλα λόγια, η εργασία δεν ανήκει σ' εκείνους που την κάνουν και δεν είναι δική τους δραστηριότητα· ανήκει στο μηχανισμό κοινωνικής παραγωγής, κατανέμεται και προγραμματίζεται απ' αυτόν και μένει έξω από τα άτομα, στα οποία επιβάλλεται.

...

Το ζήτημα, λοιπόν, δεν είναι πια να ξέρουμε που πάμε ούτε αν θα αποδεχθούμε τους αμετάβλητους νόμους της ιστορικής εξέλιξης. Δεν πάμε πουθενά. Η Ιστορία δεν έχει νόημα. Δεν έχουμε πια τίποτα να ελπίζουμε απ' αυτήν και τίποτα να της θυσιάσουμε. Δεν υπάρχει πια περίπτωση να αφοσιωθούμε σε μια μεγάλη υπόθεση, που θα αποζημίωνε τους πόνους μας και θα εξοφλούσε με τόκο το τίμημα των θυσιών μας. Το ζήτημα, αντίθετα, είναι να γνωρίζουμε τις επιθυμίες μας. Η λογική του Κεφάλαιου μας οδήγησε στο κατώφλι της απελευθέρωσης. Αλλά αυτό το κατώφλι θα το διαβούμε μόνο με μια ρήξη, που θα αντικαταστήσει την προντουνκτιβιστική λογική με μια άλλη λογική. Αυτή η ρήξη δεν μπορεί να γίνει παρά από τα ίδια τα άτομα. Το βασίλειο της ελευθερίας δεν θάρθει ποτέ μέσα από υλικές διαδικασίες: θα εδραιωθεί μόνο από τη θεμελιακή πράξη της ελευθερίας, η οποία, διεκδικώντας τη φύση της ως απόλυτης υποκειμενικότητας, ανακηρύσσεται η ίδια ως ο ανώτατος στόχος για κάθε άτομο. Μόνο η μη-τάξη των μη-παραγωγών είναι ικανή γι' αυτή τη θεμελιακή πράξη· γιατί μόνο αυτή εμπεριέχει ταυτόχρονα την υπέρβαση του προντουκτιβισμού, την απόρριψη της ηθικής της συσσώρευσης και τη διάλυση όλων των τάξεων.

Σήμερα, είμαστε σίγουροι, πολλοί και πολλές θα χαμογελούσαν ειρωνικά για κάτι που μοιάζει με "ανάλυση" (ενώ είναι μόνο μια επιφανειακή και λογοτεχνική καταγραφή φαινομένων) και καταλήγει σ' ένα οραματικό παραλήρημα, όπου τίποτα - δεν - έχει - νόημα εκτός από τις "επιθυμίες μας". Όμως αυτό ακριβώς το "ιδεολογικό στυλ" (κι όσο πιο *λογοτεχνικό* ήταν τόσο το καλύτερο) ήταν ελκυστικό διεθνώς στις αρχές της δεκαετίας του '80 επειδή ήταν καινοτόμο.

Ωστόσο οι υποτιθέμενα βασικές παραδοχές του Gorz (και άλλων) βρίσκονταν και τότε στον αέρα. Ο ίδιος δεν μπορούσε να ξεπεράσει την διαίσθηση μάλλον παρά την επίγνωση του πράγματος, και στριμώχθηκε σε σολοικισμούς του είδους "μη-εργάτης", "μη-κοινωνία", "μη-τάξη"... Δεν έφτασε πάντως (τουλάχιστον στα συγκεκριμένα αποσπάσματα) στο σημείο να μιλήσει και για "μη-καπιταλισμό". Ωστόσο το ερμηνευτικό σχήμα που είχε κατά νου είναι ότι (στα τέλη της δεκαετίας του 1970 / πολύ αρχές της δεκαετίας του 1980...) *ο καπιταλισμός "αυτο"ξεπερνιέται εξαιτίας των νέων τεχνολογιών· συνεπώς δεν παράγει πλέον (ούτε έχει ανάγκη από) εργάτες αλλά μη-εργάτες· οι οποίοι αφού δεν είναι σαν τους παλιούς τεχνίτες / μαστόρους δεν μπορούν ούτε θέλουν να απαλλοτριώσουν τα μέσα παραγωγής· θέλουν μόνο την "ελευθερία τους" (;)· είναι η ίδια η εξέλιξη (καπιταλιστική; α-καπιταλιστική; άγνωστο...) που οδηγεί στην όπου νάναι κατάργηση όλων των τάξεων· χρειάζεται μόνο μια μικρή ώθηση ακόμα, ένα τελικό πέταγμα της "ελευθερίας"...*

Το πόσο ανιστόρητη, στα όρια της αμορφωσιάς, είναι μια τέτοια προσέγγιση δεν

χρειάζεται ίσως να το δείξουμε αναλυτικά. Πόσα απ' αυτά που περιγράφει για την τότε ή την μελλοντική *εργατική τάξη* (επιμένουμε εμείς...) δεν ίσχυαν άραγε για τις πρώτες φουρνιές των εκατομμυρίων βιομηχανικών ανειδίκευτων εργατών; Πόσοι, άραγε, από εκείνους που προετοίμασαν και πραγματοποίησαν τις μεγάλες επαναστάσεις στην ευρώπη, μετά τον Α παγκόσμιο πόλεμο, ταυτίζονταν με την δουλειά "τους", και πόσοι, αντίθετα, έκαναν *"ό,τι νάναι"* που *"όποιος νάναι"* μπορούσε να το κάνει στη θέση τους; Και πόσο μακριά ήταν ο φορντισμός, σα μεγαμηχανή εκμετάλλευσης, απ' το να δημιουργεί και να μοιράζει "εργασία" σε ανειδίκευτους, επιβάλλοντάς την.

Σ' ένα δεύτερο επίπεδο ανιστόρητη, στα όρια της εσκεμμένης άγνοιας, είναι (ήταν...) η προσέγγιση του Gorz επειδή δείχνει να μην ξέρει (με *κριτικό τρόπο*) το τι έλεγαν και έκαναν τα αφεντικά, οι εργοδότες, *δίπλα του,* στη γαλλία, την ίδια χρονική περίοδο - αν και βρισκόταν για μια ορισμένη περίοδο "πολύ κοντά".[3] Σίγουρα πάντως δεν έβλεπαν την θέση τους (και την τάξη τους) να οδεύει προς την κατάργησή της· και επιπλέον δεν είχαν τέτοιες αφελώς αναιδείς και μεταφυσικές ιδέες για το τι πρέπει να κάνουν (για να ξαναποκτήσουν τον έλεγχο επί των εργατών, παλιών και νέων) και το τι πρέπει να αποφύγουν.

Το γεγονός ότι διάφοροι επίδοξοι νεκροθάφτες της εργατικής τάξης, και τότε - στα '80s - και αργότερα, έκαναν μερικές σποραδικές αναφορές στον Μαρξ, οφειλόταν σε κάτι πολύ απλό: οι ίδιοι ήταν 99 φορές στις 100 παντελώς ανίδεοι για το τι πραγματικά είχε γράψει και υποστηρίξει ο κυρ Κάρολος (το άλλο 1% είχε διαβάσει *σχόλια άλλων* για τον Μαρξ...)· αλλά το ίδιο άσχετο ήταν και το ευρύτερο κοινό τους. Στην πραγματικότητα, η αγορά των ιδεών, (και οπωσδήποτε η αγορά των ιδεών που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν "ριζοσπαστικές") ήταν έτοιμη να διαδώσει και να χωνέψει οτιδήποτε, απλά, έμοιαζε "καινούργιο". Επειδή ο μαρξ-ισμός (σε διάφορες παραλλαγές) ήταν η κύρια αναφορά της μετα'68 "νέας αριστεράς", *"πάλιωσε"* γρήγορα. Κι αυτό όχι εξαιτίας κάποιας επεξεργασμένης δολιότητας, αλλά επειδή πράγματι, μετά την θύελλα των '60s και '70s, μετά τις ήττες και τις διαψεύσεις εδώ και τις επιτυχίες εκεί, τα ίδια τα μαχητικά υποκείμενα χρειάζονταν έναν αναπροσανατολισμό που να φαίνεται *φρέσκος*· και πάντως να μην κουβαλάει στην πλάτη του πτώματα.

Αυτός ο αναπροσανατολισμός δημιουργήθηκε πράγματι στα '80s, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις πολιτικές των ταυτοτήτων (σίγουρα τις πιο σημαντικές και μαζικές), με συνδετικό ιστό διάφορες εκδοχές *οικολογίας*. Το όνομά του; *Εναλλακτισμός.*

Υπάρχει κάτι ακόμα στον "αποχαιρετισμό στο προλεταριάτο" απ' τον Andre Gorz, κάτι που επρόκειτο να μείνει "ζωντανό" (στην πραγματικότητα *ένα λείψανο*) σε ό,τι αφορά την εννόηση και τις αναπαραστάσεις της εργατικής τάξης ως τα σήμερα. Κατά τον Gorz η εργατική φιγούρα που ήταν δυνατόν να συγκροτηθεί σε τάξη με επαναστατικές δυνατότητες, και κατά συνέπεια η εργατική φιγούρα της οποίας η εξαφάνιση σήμανε ουσιαστικά την *πολιτική* εξαφάνιση της εργατικής τάξης, ήταν ο *τεχνίτης-εργάτης*. Προφανώς αναφερόταν στους *ειδικευμένους βιομηχανικούς εργάτες.*

Η ταύτιση της *εργατικής τάξης γενικά* με το (ειδικευμένο) τμήμα της *των εργο-*

στασίων, των βιοτεχνιών, των ορυχείων, των ναυπηγείων κλπ· και η (διαπίστωση; πρόβλεψη; προφητεία;) περί εξάλειψης των δεύτερων και άρα εξάλειψης της εργατικής τάξης γενικά, είναι ένα διπλό κραυγαλέο δείγμα αντιστορικότητας (έως και ανοησίας), που ωστόσο βαφτίστηκε σαν "δεδομένο" σε τέτοιο σημείο ώστε ακόμα και εμπειρικές, απτές αποδείξεις του λάθους να έχουν μειωμένη αποτελεσματικότητα.

Πρώτα πρώτα, ακόμα και στα πλέον βιομηχανικά ανάμεσα στα καπιταλιστικά κράτη, στο απόγειο του "βιομηχανισμού", στη δεκαετία του '70, το βιομηχανικό τμήμα των ανά κράτος εργατικών τάξεων δεν ήταν *καν* μεγαλύτερο απ' το 50% του συνόλου· κι ούτε κατά διάνοια το σύνολό τους. Στη γαλλία (στοιχεία του 1975)[4] ήταν το 38,6% (συμπεριλαμβανόμενων εκείνων που δούλευαν στις οικοδομές και τις κατασκευές γενικά)· στη γερμανία το 45,5%· στην αγγλία το 40,4%· στην ισπανία το 38,4%· στην ιταλία 39,2%. Τα υπόλοιπα αφορούσαν την πρωτογενή παραγωγή (γεωργία, κτηνοτροφία) και τον τριτογενή (υπηρεσίες).

Θα ήταν αδύνατο για παράδειγμα να αγνοήσει κανείς, ή να εξαιρέσει απ' την εργατική τάξη, τις εκατοντάδες χιλιάδες εκείνων που στη φορντική περίοδο του καπιταλισμού δούλευαν στις *υπηρεσίες*, ικανό μέρος των οποίων ήταν δημόσιες / κρατικές. Βέβαια δεν ονομάζονταν "εργάτες" αλλά "υπάλληλοι". Αλλά αυτό ήταν ουσιαστικά διαφορά στη *νομική μορφή της σχέσης εργασίας* και όχι κάτι άλλο. Εάν όμως οι νομικές μορφές των σχέσεων εργασίας ήταν στοιχείο ικανό για να πιστοποιήσει εάν είναι κανείς "εργάτης" με την κοινωνική / ταξική έννοια της λέξης ή όχι, τότε ούτε οι δούλοι των αμερικανικών φυτειών και των αγγλικών επαύλεων θα έπρεπε να θεωρούνται "εργάτες". Εν τέλει, οι δάσκαλοι, οι ταχυδρομικοί και οι σιδηροδρομικοί, όλοι εκτός "βιομηχανίας" με την τυπική έννοια, υπήρξαν οργανικά και μαχητικά τμήματα της εργατικής τάξης ήδη απ' τις αρχές του 20ου αιώνα. Πως θα ήταν δυνατόν, λοιπόν, να αγνοηθεί αυτό και να διαστρεβλωθεί η *πραγματική σύνθεση της εργατικής τάξης* στις αρχές της δεκαετίας του '80 και στη συνέχεια, όπως και οι α λ λ α γ έ ς αυτής της σύνθεσης σ' όλη την ιστορία της τάξης μας;

Η ταύτιση της εργατικής τάξης γενικά με το βιομηχανικό της τμήμα θα ήταν ένα ολέθριο διανοητικό λάθος οποτεδήποτε κι αν γινόταν. Εργάτης ίσον βιομηχανικός εργάτης, η φιγούρα με την φόρμα, τα γράσα ή την βρωμιά στα χέρια, με σκαμμένο

πρόσωπο; Όχι δα! Σίγουρα στην ιστορική φάση που η *τεχνική αναδιάρθρωση* στην οργάνωση της εργασίας είχε (ξανα)ξεκινήσει, κι όπου κάποιος μπορούσε να διαπιστώσει ή να διαβλέψει ορισμένες συνέπειές της, δηλαδή στις αρχές της δεκαετίας του '80, ένα τέτοιο λάθος έφτανε στα όρια της ιδεολογικής δολιότητας. Ο Gorz υπονοεί (και άλλοι μελλοντολόγοι αργότερα υπερασπίστηκαν με κατηγορηματικότητα) την δυνατότητα μιας γενικής μηχανοποίησης / αυτοματοποίησης, τέτοια που θα έκανε την ανθρώπινη εργασία αν όχι περιττή σίγουρα περιθωριακή. Δεν θα έβλαπτε λοιπόν είτε τέτοιους διανοούμενους είτε το εύπιστο κοινό τους να άνοιγαν κάνα σοβαρό βιβλίο ιστορίας του καπιταλισμού. Για να διαπιστώσουν ότι αυτό ακριβώς "απείλησαν" τα τότε αφεντικά εισάγοντας σε μεγάλη κλίμακα τη χρήση μηχανικών αργαλειών· στα αγγλικά υφαντουργεία, τον 19ο αιώνα. Ότι, δηλαδή, "δεν έχουν ανάγκη την εργασία"... Όμως αποδείχθηκε γρήγορα το ανάποδο. Όχι μόνο η εργατική τάξη δεν μίκρυνε ή έγινε "περιθωριακή", αλλά το ακριβώς αντίθετο: αυξήθηκε αριθμητικά και έγινε ακόμα κεντρικότερη στη "δημιουργία κέρδους", παρά την γενίκευση και επέκταση της χρήσης της ατμομηχανής σε διάφορους τομείς. Ο αντίστοιχος Gorz των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα θα ήταν ένας ανάμεσα σε πολλούς αφελείς που πρόβλεπαν, και τότε, το τέλος - της - εργατικής - τάξης· και, μαζί, την ματαιότητα των αγώνων της και ακόμα περισσότερο την ματαιότητα του να θελήσει και να προσπαθήσει να ανατρέψει / καταργήσει το καπιταλιστικό σύστημα. Γιατί *εάν το σύστημα - σε - έχει - πετάξει στην άκρη, πώς είναι δυνατόν να θέλεις, κι ακόμα περισσότερο να μπορείς, να το ανατρέψεις;* Αυτός είναι ο πυρήνας του α λα Gorz (και κάμποσους ακόμα) "αντίο" στο προλεταριάτο· μόνο που ήταν (στα '80s) πολύ παλιά "σοφία". Και πολλές φορές χρεωκοπημένη.

Φυσικά η ρητορική του τέλους - της - εργατικής - τάξης, στην άκρη της πένας του Gorz, είχε (και πολλοί έχουν επαναλάβει την ίδια διαπίστωση, εντός ή εκτός εισαγωγικών, εδώ και τρεις δεκαετίες) ένα παράπλευρο επιχείρημα. Αυτός που δουλεύει εκεί, κι ο άλλος που δουλεύει πιο κει, κι ο τρίτος που δουλεύει παραπέρα, χιλιάδες τέτοιοι, δεν θέλουν να χαρακτηρίζονται *εργάτες!* Κι αφού *δεν θέλουν* (έτσι πάει ο συλλογισμός...) σημαίνει ότι *δεν είναι!* Ακόμα κι ένας έφηβος θα επιβεβαίωνε πως το τι νομίζει (ή ελπίζει) ότι είναι κάποιος και το τι είναι πράγματι, μπορεί να χωρίζονται από τεράστια απόσταση. Οι καπιταλιστές λένε ότι είναι σωτήρες των απλών ανθρώπων· τους δίνουν ένα πιάτο φαΐ. Οι καραβανάδες λένε ότι είναι σωτήρες της πατρίδας. Οι παπάδες (και οι ιεραπόστολοι) λένε ότι είναι σωτήρες ψυχών. Και οι νταβάδες λένε ότι είναι υπηρέτες των σεξουαλικών αναγκών. Κανένας ανάμεσά τους δεν θα έλεγε *είμαι εγκληματίας, είμαι κάθαρμα.* Και λοιπόν;

Το να αποκτάει ισχύ απόδειξης η απάντηση "όχι" (ακόμα και "όχι" μετά βδελυγμίας) στην ερώτηση "είσαι εργάτης;" ... *του κινησιοθεραπευτή, του υπάλληλου του γραφείου τουρισμού, του προγραμματιστή - αναλυτή, του υπάλληλου σε εργαστήριο βιολογικών αναλύσεων, του τεχνικού των τηλεπικοινωνιών* το 1980 ή το 2010 σχετική αξία μόνο θα μπορούσε να έχει. Για την ακρίβεια την εξής: το 1980 (όπως και το 2010) η αναμενόμενη απάντηση στην επόμενη ερώτηση "και τι είσαι λοιπόν;" θα ήταν: *οπαδός της τάδε ποδοσφαιρικής ομάδας... φίλος του τάδε μουσικού και ενδυματολογικού στυλ... σούπερ γκόμενος / α... μελλοντικός εκατομμυριούχος μέσω τζόγου... φίλος των extreme sports... οπαδός του ανατολικού μυστικισμού...* και άλλα παρόμοια.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 η διάγνωση περί πολιτικού (και ενδεχομένως και φυσικού) τέλους της εργατικής τάξης γινόταν, λοιπόν, στο φόντο των πολιτικών της ταυτότητας· είτε πολιτικών μεγάλης κλίμακας, είτε πολιτικών της καθημερινής ζωής. Το πιο στρατηγικό πλεονέκτημα αυτών των πολιτικών, καθώς ξέκοβαν όλο και περισσότερο απ' το αντάρτικο πνεύμα των '70s, ήταν η δυνατότητά τους να αγνοούν την ιστορία - και ο Gorz το λέει ρητά, πολύ νωρίτερα απ' τον διάσημο Φουκουγιάμα. Μόνο σαν αδιαφορία για την ιστορία (και οτιδήποτε δεν αφορά την ταυτότητά "μου") θα μπορούσε να θεωρηθεί, για παράδειγμα, η παραγνώριση της σημασίας που είχε η εξέγερση της *πολωνικής εργατικής τάξης* (βιομηχανικής και μη) το 1981 - τόσο κοντά χρονικά, τόσο μακριά διανοητικά. Και μόνο σαν ειρωνεία της ιστορίας απέναντι στους αρνητές της θα θεωρούνταν η δίχρονη εξέγερση των άγγλων ανθρακωρύχων το 1984. *Εργάτες εδώ ή εκεί; Ποιοί εργάτες;*

Επρόκειτο, λοιπόν, για μια τάξη που εξαφανιζόταν; Ή για μια τάξη που θα μετασχηματιζόταν ριζικά περνώντας (ακόμα και τώρα) δια πυρός και σιδήρου· την φωτιά και το σίδερο του *οι προλετάριοι γράφουν την ιστορία;*

το νόημα του στυλ: ανανεωμένος μικροαστισμός

Η ίδια "σιδηρά κυρία" (η Θάτσερ) που προτίμησε να διακινδυνεύσει την πρωθυπουργία της παρά να υποχωρήσει μπροστά τους ανθρακωρύχους και το κίνημα συμπαράστασης σ' αυτούς, είχε την ιδέα να κάνει ένα δώρο στην αγγλική εργατική τάξη, εκεί στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1980. Να τους επιτρέψει να αγοράσουν (σε χαμηλές τιμές) τα back-to-back σπίτια, δημοτικής ιδιοκτησίας, που ήταν επί αιώνες το σήμα κατατεθέν της εργατικής κατοικίας στην αγγλία.

Γιατί αυτή η γενναιοδωρία; Η αγγλίδα νεοφιλελεύθερη πρωθυπουργός το δήλωσε καθαρά και ανοικτά: *αν γίνουν ιδιοκτήτες των σπιτιών τους θα μικροαστικοποιηθούν.* Τέλεια! Αυτό δεν ήταν μια καθόλου άσχημη ιδέα για την καπιταλιστική σταθερότητα στην αγγλία (όπως και παντού): *μικροαστικοποίηση της εργατικής τάξης.* Αυτό κι αν είναι η ιδανική συνταγή "εξαφάνισης"!

Πώς επιτυγχάνεται η μαζική μικροαστικοποίηση μέσα σ' ένα συγκεκριμένο ιστορικό μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης και σ' ένα σύντομο χρονικό διάστημα; Δεν θα πρέπει να υπάρχει μια και μοναδική απάντηση, αλλά μάλλον μια γκάμα συγγενικών μεταξύ τους εκδοχών για το πως η *ιδιοκτησία* (ακόμα και ασήμαντων πραγμάτων) μπορεί να σημασιοδοτηθεί έτσι ώστε να γίνει συνειδησιακός καταλύτης.

Σε μια ανάλυσή τους που παρουσιάστηκε δημόσια στις 2 Μάρτη του 2011, με τίτλο *νέες εργατικές φιγούρες*, τα *μητροπολιτικά συμβούλια αυτόνομων* έδειξαν την ελληνική εκδοχή αυτής της μαζικής μικροαστικοποίησης. Αν και είναι φορτωμένη με ιστορικές ιδιαιτερότητες η ελληνική εκδοχή μαζικής μικροαστικοποίησης της εργατικής τάξης (και άρα "εξαφάνισής" της), αξίζει να θυμηθούμε μερικές απ' τις παρατηρήσεις εκείνης της εισήγησης, πριν αντιμετωπίσουμε το ζήτημα κάπως γενικότερα:

...

Το προλεταριάτο έχει υπάρξει πλούσιο σε ανταγωνιστική ιστορία στην ελλάδα, δεν υπάρχει αμφιβολία επ' αυτού. Αλλά υπάρχει μια ιδέα που είναι ευθέως εχ-

θρική στην αυτοσυνείδηση των εργατών. Είναι η ιδέα του "λαού". Είναι πάντα ασαφές που αρχίζει και που τελειώνει ο "λαός", ποιούς περιλαμβάνει και ποιούς αποκλείει. Είναι όμως ξεκάθαρο ότι δεν χωράει μόνο τους εργάτες, αλλά και τους μικροαστούς, αυτούς που η αριστερά (και όχι μόνον αυτή άλλωστε) ονομάζει "μικροεργοδότες". Σα να λέμε "μικροεκμεταλλευτές".

Για να βάλουμε λοιπόν μια χρονική αφετηρία στην εξιστόρηση αυτού του ιδεολογικού παράγοντα, μπορούμε να αρχίσουμε απ' το 1981. Επειδή τότε, όπως ειπώθηκε, ο λαός ανέλαβε την εξουσία. Εμφανίστηκε, δηλαδή, αυτό το ασαφές πράγμα που ονομάζεται "λαός" όχι μόνο σαν πολιτικό υποκείμενο, αλλά και σαν πολιτικό υποκείμενο που κυριαρχεί στους θεσμούς. Τι συγκεκριμένες μορφές είχε αυτή η κυριαρχία;

Δεν είναι δύσκολο να τις βρούμε. Σε μεγάλο τους μέρος οι απτές μορφές του "λαού στην εξουσία" έχουν να κάνουν με την οργάνωση της εργασίας. Έχοντας άμεση πρόσβαση στους κυβερνητικούς / κρατικούς θεσμούς και μηχανισμούς, οι οπαδοί και οι ψηφοφόροι των σοσιαλδημοκρατών και των "λοιπών δημοκρατικών δυνάμεων" μπορούν (μετά από δεκαετίες διώξεων, ας το θυμίσουμε) να διορίζονται στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Υπάρχουν, φυσικά, και επιπλέον δυνατότητες: επιδοτήσεων και τραπεζικών δανείων σε επιχειρήσεις, χορήγησης αδειών για ταξί, φορτηγά ή περίπτερα, εκδουλεύσεων σε ότι αφορά τις άδειες οικοδομής, κλπ. Πρέπει όμως να ρίξουμε φως ειδικά στη σχέση εργοδότη - προσλαμβανόμενου. Εφόσον ο εργοδότης είναι το κράτος, και εφόσον το κράτος έχει γίνει "λαϊκό", η σχέση εργοδότη - προσλαμβανόμενου στο δημόσιο (είτε αφορά μια τεχνική ειδικότητα στη ΔΕΗ και στον ΟΤΕ είτε μια δουλειά γραφείου σε τράπεζα ή σε δήμο, ή σε νοσοκομείο ή σε υπουργείο) παύει να είναι σχέση αφεντικού - εργάτη. Μοιάζει περισσότερο με σχέση προστάτη - προστατευόμενου, όπου υπάρχουν ιδεολογικοί ενοποιητικοί δεσμοί ανάμεσα στις δύο φιγούρες.

Είναι νομίζουμε σαφές ότι απ' το 1981 και μετά, και με τον "λαό στην εξουσία", οι τρόποι με τους οποίους γίνεται αντιληπτή η εργασία και, κυρίως, οι αντιθέσεις γύρω απ' αυτήν, αλλάζουν ριζικά. Και έχει σημασία ότι αυτός ο "λαός" είναι η κεντροαριστερά και η αριστερά στην ελλάδα. Αυτοί, δηλαδή, οι πολιτικοί οργανισμοί που ιστορικά είχαν επιφορτιστεί με την υπεράσπιση των συμφερόντων των εργατών. Συνεπώς, συμβαίνει το εξής: οι ιστορικοί πολιτικοί "εκπρόσωποι" της εργατικής τάξης κηρύσσουν πανηγυρικά το τέλος της ταξικής πάλης, όχι με απόφαση συνεδρίου φυσικά, αλλά μετατρέποντας την εργασία (το να την βρεις στο δημόσιο, το να ανελιχθείς ιεραρχικά σ' αυτήν, το μέγεθος των μισθών, κλπ) σ' ένα είδος εξασφαλισμένης ατομικής ιδιοκτησίας, που παρέχεται απ' το κράτος. Οι εργαζόμενοι στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, που δεν ήταν καθόλου λίγοι στη δεκαετία του 1980, ανακαλύπτουν πόσο βολικό είναι να εννοεί κανείς την εργασία όχι σαν έναν πόλο που έχει διαρκώς πολεμικές σχέσεις με τον άλλο (το αφεντικό) αλλά σαν έπαθλο πάνω σ' έναν καμβά τριών ειδών σχέσεων: συνδικαλιστικών, πολιτικών, και οικογενειακών.

Το "μέσο", το "βύσμα", ο "γνωστός", ο κάθε είδους μεσάζων και οι πρακτικές που τους συνοδεύουν σε ό,τι αφορά την οργάνωση της "αγοράς εργασίας" και τις εννοήσεις αυτής της οργάνωσης, είναι βέβαια καταστάσεις απόλυτα οικείες στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Όμως στο μεγαλύτερο μέρους του

20ου αιώνα, ειδικά απ' τα μέσα της δεκαετίας του '30 ως και τα τέλη εκείνης του '70, υπήρχε ισχυρή μονομέρεια στην άσκηση και στην απόλαυση αυτών των πρακτικών. Το κράτος ήταν της δεξιάς, και ήταν πολεμικό εναντίον των ιδεολογικών του αντιπάλων, άρα και ενός μεγάλου τμήματος της εντόπιας εργατικής τάξης. ` Ήταν απ' το 1981 και μετά, που η επανόρθωση των ιστορικών αδικιών, η κατάργηση των παλιών αποκλεισμών, ο εκδημοκρατισμός του πολιτικού συστήματος και η μετατόπιση της κρατικής διεύθυνσης προς τα αριστερά, θα επιτρέψουν στο "μέσο" να γίνει γενικός κανόνας. Αλλά το "μέσο", που είναι τώρα ο καμβάς των σχέσεων που περιγράψαμε νωρίτερα, κάνει - σαν "αριστερό μέσο" - την ίδια δουλειά που έκανε και στις δεκαετίες που ήταν αποκλειστικά "δεξιό": αναδιαμορφώνει τις σχέσεις εργασίας, καθιερώνει την κουλτούρα των προνομίων, μικροαστικοποιεί μαζικά τους μισθωτούς. Θα διαμορφωθεί λοιπόν, χάρη στην "κοινωνική δικαιοσύνη" σε ό,τι αφορά την απόλαυση μικρότερων ή μεγαλύτερων προνομίων, ένας μικροαστικός κορμός κατευθείαν μέσα απ' τις τάξεις των μισθωτών. Είναι ένα πλήθος που δεν θέλει να αντιλαμβάνεται πια τον εαυτό του σαν "εργάτη", αλλά με οποιονδήποτε άλλον τρόπο. Είναι ένα πλήθος που θεωρεί την θέση εργασίας του σαν ανταμοιβή για την ψήφο του, είναι λοιπόν η δική του θέση εργασίας. Και πρόκειται για μια ιδιοκτησία "κερδοφόρα", με τον τρόπο της. Γιατί οι ίδιες μεσολαβήσεις που εξασφαλίζουν την αρχική πρόσληψη εδώ ή εκεί, διαμορφώνουν την καθημερινότητα των σχέσεων εργασίας (δικαιολογημένες απουσίες, τεμπέλιασμα) αλλά και τις προοπτικές καριέρας και βαθμολογικής / μισθολογικής ανόδου. Εξασφαλίζουν ακόμα και την δυνατότητα να γίνει ο χθεσινός ευεργετημένος, ευεργέτης ενός άλλου· να γίνει ο χθεσινός "αξιοποιητής" ενός βύσματος, βύσμα ο ίδιος. Όντως, είναι σχεδόν αδύνατο να μιλήσει κανείς για εργάτες υπ' αυτές τις συνθήκες!

...

Στον "ιδιωτικό τομέα" η εξέλιξη υπήρξε διαφορετική μεν, αλλά όχι και το αποτέλεσμα. Μια σειρά "προβληματικών" βιομηχανιών "κοινωνικοποιήθηκαν" απ' τις πρώτες σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις, πέρασαν δηλαδή υπό τον έλεγχο των (τότε κρατικών) τραπεζών. Σα συνέπεια, χιλιάδες βιομηχανικοί εργάτες και εργάτριες, άλλοι με ιστορία αγώνων κι άλλοι χωρίς, μεταμορφώθηκαν σε "ημιδημόσιους υπαλλήλους". Στην ουσία το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής "σπονδυλικής στήλης" της εντόπιας εργατικής τάξης μπήκε μαζικά στη σφαίρα της κομματικής / μεσολάβησης με το κράτος, υιοθετώντας (ως την κατάρρευση των "προβληματικών" στα τέλη της δεκαετίας του '80) την κουλτούρα του "δημόσιου" τομέα.

Στην υπόλοιπη "ιδιωτική αγορά εργασίας" αναπτύχθηκε την ίδια εποχή, κυρίως από νέους σε ηλικία εργάτες, μια ειδική απόρριψη της προλεταριακής συνθήκης, που σε πρώτο χρόνο έμοιαζε ριζοσπαστική: είτε η συνειδητή επιλογή της μαύρης δουλειάς ("τα ένσημα στο χέρι") είτε η συνειδητή επιλογή των φιλικών - σχέσεων - με - το - αφεντικό, ειδικά στις επιχειρήσεις διασκέδασης και τουρισμού. Το σημαντικότερο όμως ήταν η γενική μετατόπιση του κέντρου βάρους των ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων στις (υπο)κουλτούρες του ελεύθερου χρόνου. Όταν, μετά το 1987, άρ-

χισε να κορυφώνεται η ιδεολογική εκστρατεία εμπορευματοποίησης και "αποενοχοποίησης του πλούτου" [επιχείρηση Κλικ...] το έδαφος ήταν ήδη έτοιμο. Η εξίσωση "είσαι ό,τι αγοράζεις" επούλωσε τα πιθανά συμπλέγματα κατωτερότητας (λόγω εργατικής θέσης), είτε μαζικά είτε ατομικά.

Έγινε λοιπόν σχεδόν αδύνατο να μιλήσει κανείς για εργάτες, αφού μιλούσαν και μιλούν οι πάντες, χωρίς να χρησιμοποιούν τέτοιες "ταπεινές" λέξεις και έννοιες. Μιλάει το κράτος (σαν κόμματα, συνδικάτα, κλπ), μιλάει το εμπόρευμα και οι καταναλωτικές ταυτότητες, μιλάει και η οικογένεια.

...

Θα επιμείνουμε κάπως περισσότερο στο τελευταίο σημείο, την συγκρότηση ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων μέσα στις (υπο)κουλτούρες του ελεύθερου χρόνου. Κι αυτό επειδή δεν υπάρχει κάποια έντονη ελληνική ιδιαιτερότητα εδώ.

Κατ' αρχήν η άνθηση και η γενίκευση του ατομικού και συλλογικού "αυτοπροσδιορισμού" με όρους *στυλ*, στη νεολαία (γενικά) και στην προλεταριακή νεολαία (ειδικά), ξεκίνησε δυναμικά απ' την δεκαετία του '60 - μέσω μουσικής κατά κύριο λόγο. Η οργανωμένη και μεθοδική αξιοποίηση αυτής της συνθήκης, όχι μόνο για λόγους κατανάλωσης αλλά και σαν ευρύτερο μοντέλο (ιδεολογικής) ενσωμάτωσης, άρχισε αργότερα· κι αυτό εξαιτίας του συντηρητισμού όσων βρίσκονταν σε θέσεις εξουσίας και αποφάσεων, είτε στο κράτος είτε στην "ιδιωτική οικονομία", μέχρι - χοντρικά - τα μέσα ή τα τέλη της δεκαετίας του '70.

Τότε, ένας συνδυασμός παραγόντων, άρχισε να λειτουργεί με επιτυχία. Απ' την μια οι πολιτικές των ταυτοτήτων, παρότι δεν εστίαζαν κυρίως την περιοχή "αυτοπροσδιορισμών μέσω στυλ", άνοιξαν τον δρόμο για μια γενικότερη εννόηση (και νομιμοποίηση) του *δικαιώματος στη διαφορά.* Απ' την άλλη το "μικρο" επιχειρηματικό underground διάφορων νεανικών στυλ (δισκοπωλεία, ρουχάδικα, σημεία συνάντησης / διασκέδασης) αποδείχθηκε "καλή ιδέα" για "μεγαλύτερες επενδύσεις". Ακόμα και σε επίπεδο "ειδικών" άρχισαν να πληθαίνουν εκείνοι που προέρχονταν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, από τέτοιες (υπο)κουλτούρες ή τα πέριξ τους. Η ευρύτερη εμπορευματοποίηση αυτών των νεανικών "πολιτιστικών αυτοπροσδιορισμών" αποδείχθηκε εύκολη υπόθεση.

Παρ' όλα αυτά δεν είναι νομοτελειακό ότι μέσω αυτής της διαδικασίας κερματισμού διαλύεται ακαριαία ο ταξικός (εργατικός) χαρακτήρας ή η ανάλογη προέλευση διάφορων "στυλ" - εάν, φυσικά, υπάρχει εργατική καταγωγή τους. Απόδειξη είναι τα πρώτα χρόνια του αγγλικού punk. Το στυλ εξασφαλίζει κατ' αρχήν αναγνωρισιμότητα και αυτοπεποίθηση· όχι όμως κοινωνική άνοδο: μένεις στην ίδια εργατογειτονιά που μένουν και οι γέροι σου, κι ας ντύνεσαι όπως θες... Το πράγμα είναι εντελώς διαφορετικό όταν τα στυλ *αποεδαφικοποιούνται* και κινούνται / μεταδίδονται σαν "αυτοτελείς ταυτότητες". Τότε μπορούν να υιοθετηθούν κατά βούληση, και πάντως "ελεύθερα" από ταξικούς προσδιορισμούς. Οι μουσικές και οι χοροί των αφροαμερικάνων της αμερικής, για παράδειγμα, ήταν πάντα μουσικές και χοροί της μαύρης εργατικής τάξης· στην ευρύτερη διάδοσή τους όμως το κοινωνικό, ταξικό υπόβαθρο "εξαφανιζόταν". Ακριβώς απ' αυτό το σημείο και μετά είναι που οι ατομικές και συλλογικές ταυτότητες των στυλ μπορούν να λειτουργήσουν διαβρωτικά σε βάρος της εργατικής, ταξικής ταυτότητας. Ακόμα ευκολότερα αν πουλιούνται και αγοράζονται "άνευ βαρών" κοινωνικής, ταξικής προέλευσης και περιεχομένων.

Εάν, λοιπόν, η διαχείριση - του - ελεύθερου - χρόνου αποκτούσε έναν επείγοντα χαρακτήρα *ατομικής ή/και παρεΐστικης φυγής* απ' την αντιηρωϊκή εργατική καθημερινότητα, κι αν βρίσκονταν οι κατάλληλοι να εμπορευτούν και να διαφημίσουν αυτήν την ατομική ή/και παρεΐστικη φυγή (πράγμα που έγινε συστηματικά διεθνώς μετά το μεγάλο κύμα αρνήσεων των '60s και '70s) θα χρειαζόταν υψηλού επιπέδου εργατική συνείδηση για να (δοκιμάσει να) εμποδίσει όχι τα στυλ αυτά καθ' εαυτά, αλλά την ταξική συνθηκολόγηση μέσω των στυλ. Όμως τέτοια δεν υπήρξε.

το χαρτί και το συμβόλαιο

Εκείνο που δεν μπορούσαν να πετύχουν ούτε οι πολιτικές της ταυτότητας ούτε οι νεανικές (υπο)κουλτούρες, δηλαδή την υπόσχεση *απτής, υλικής, κοινωνικής ανόδου* το πέτυχε, σε μεγάλο βαθμό, η μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Είναι γεγονός πως αυτή η μαζικοποίηση είχε ξεκινήσει στα περισσότερα αναπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη απ' την δεκαετία του '50. Και πολλοί απέδωσαν (εκ των υστέρων) την έκρηξη του φοιτητικού ριζοσπαστισμού το 1968 και τα επόμενα χρόνια στη μαζικότητα της υπόσχεσης για κοινωνική άνοδο και αποκατάσταση που έμοιαζε *ήδη από τα '70s* να χλωμιάζει. Η "ανησυχία της προλεταριοποίησης" των πτυχιούχων δεν ήταν καθόλου σπάνια ή κρυφή εκείνη την δεκαετία. Ωστόσο, είτε ιδεολογικοί παράγοντες (οι οργανώσεις της "νέας αριστεράς") είτε οι δυναμικές αρνήσεις τμημάτων της (βιομηχανικής συνήθως) εργατικής τάξης, έστρεψαν μεγάλο μέρος των "εν δυνάμει αυριανών αφεντικών" (φοιτητών και φοιτητριών) προς την μεριά της προετοιμαζόμενης επανάστασης. Δεν είναι σίγουρο ότι η συνάντηση της "καθαρόαιμης" εργατικής τάξης με τους νεαρούς διανοούμενους της δεκαετίας του '70 είχε *μόνο* θετική επίδραση στην πρώτη - αλλά δεν είναι αυτό το θέμα μας εδώ.

Το σίγουρο είναι ότι τα αφεντικά διεθνώς ασχολήθηκαν γρήγορα (και αναγκαστικά...) με την αναδιαμόρφωση της οργάνωσης της εργασίας· και καθόλου, με την

ίδια ένταση, με την αναδιαμόρφωση της οργάνωσης της εκπαίδευσης. Μάλλον το αντίθετο συνέβη, στον δεύτερο τομέα: εάν υπήρχε ήδη ένας επικίνδυνος πληθωρισμός (πτυχίων), αυτός ο πληθωρισμός εντάθηκε ακόμα περισσότερο απ' την δεκαετία του '80 και μετά. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα ο πολλαπλασιασμός των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και των γνωστικών αντικειμένων έγινε με όρους χωροταξίας, σχεδόν υποδειγματικά, σαν αντίβαρο των αντιεργατικών κυβερνητικών πρακτικών. Παράδειγμα η αγγλία: οι άλλοτε βιομηχανικές πόλεις που "κτυπήθηκαν" απ' την αναδιάρθρωση που ξεκίνησε η Θάτσερ, μετατράπηκαν (ή αυτή ήταν η προσπάθεια) σε "πανεπιστημιουπόλεις" - και σε ότι αφορούσε την τοπική "οικονομία" τους.

Όλες οι αναλύσεις μας σαν αυτόνομων συγκλίνουν στο συμπέρασμα, ότι σαν αποτέλεσμα των μαζικών αρνήσεων και σα συνέπεια των πρώτων σταδίων της καπιταλιστικής *αλλαγής παραδείγματος*, η τριτοβάθμια εκπαίδευση άρχισε να εξελίσσεται (σχεδιασμένα) σε έναν ημι-ανεξάρτητο κύκλο "παραγωγής και κατανάλωσης" (ειδικών χαμηλότερου ή υψηλότερου επιπέδου), άσχετα με το πως και σε ποιό βαθμό θα μπορούσαν να "απορροφηθούν" οι πτυχιούχοι απ' την "αγορά εργασίας".

Το αποτέλεσμα ήταν ότι ανάλογα με το είδος, το μέγεθος, και τις ανάγκες της καπιταλιστικής παραγωγής ανά κράτος, τα άλλοτε "υψηλής αξίας" πτυχία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άρχισαν να χάνουν την "αξία" τους σταθερά. Αδιάψευστος μάρτυρας η μαζική προσθήκη ενός ακόμα επιπέδου, της τεταρτοβάθμιας εκπαίδευσης, των master και των διδακτορικών· έως ότου κι εκεί εμφανίστηκε έντονος πληθωρισμός.

Αντιγράφουμε και πάλι απ' την εισήγηση των *μητροπολιτικών συμβουλίων αυτόνομων*, για τις *νέες εργατικές φιγούρες*. Πρόκειται για δημοσίευμα της γαλλικής εφημερίδας le monde, του Δεκέμβρη του 2008:

Νέος με πολύχρονη θητεία στα θρανία αναζητεί (μάταια) εργασία με αμοιβή στοιχειωδώς αξιοπρεπή, ώστε να εγκαταλείψει την οικογενειακή εστία προτού τριανταρίσει: δεν συμβαίνει μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στην Ιταλία, την Ισπανία, τη Γαλλία... Στην πραγματικότητα, οι αναλυτές απορούν που οι νέοι σ' όλες αυτές τις χώρες δεν εξεγείρονται περισσότερο.

Στην Ελλάδα είναι η γενιά των 700 ευρώ, στην Ιταλία η γενιά των 1000 ευρώ, στην Ισπανία ονομάζονται Χιλιάρηδες, στη Γαλλία είναι η γενιά του CPE, του Συμφώνου Πρώτης Πρόσληψης... Γενιά καγκουρό: αυτό είναι το προσωνύμιο που τους δίνουν οι κοινωνιολόγοι. Διότι, παρά τα διπλώματά τους και τις πολυετείς σπουδές τους, καταλήγουν να μένουν με την μαμά και τον μπαμπά μέχρι να κλείσουν τα 30. Τα 27 είναι ο μέσος όρος αποχώρησης από την οικογενειακή εστία στην Ελλάδα, στην Ισπανία και την Πορτογαλία, τα 30 έτη στην Ιταλία, όπου υπάρχει λαός ολόκληρος από Bamboccioni, δηλαδή "μικρομέγαλους".

...

Τα ποσοστά ανεργίας στους νέους ηλικίας 15 - 24 ετών μιλούν από μόνα τους: 25,2% στην Ελλάδα ... 22,6% στη Γαλλία, 21,6% στην Ιταλία - στην Ισπανία είναι χαμηλότερο, αλλά αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς. Ακόμα, όμως, και όταν οι νέοι βρίσκουν μια δουλειά, συνήθως δεν αντιστοιχεί στην επένδυση που έκαναν σε έτη σπουδών. Και όπως επισημαίνει η ερευνήτρια Μαρί Ντουρού - Μπελά, η απογοήτευση για αυτήν την "υπόσχεση που δεν τηρήθηκε" καθίσταται ακόμα πιο

έντονη από το γεγονός ότι οι χώρες αυτές έκαναν, μέσα σε μερικά χρόνια, ένα σημαντικό άλμα ανάμεσα στη γενιά των γονιών που δεν σπούδασαν και τη γενιά των παιδιών με τα υπερβολικά προσόντα. Πρόκειται για μια δραματική κατάσταση σε μια Νότια Ευρώπη που μοιράζεται τη θρησκεία του διπλώματος και το χάσμα ανάμεσα στο πανεπιστήμιο και την αγορά εργασίας.

...

Δεν περιορίζεται το θέμα στη νότια ευρώπη. Και, φυσικά, από κοινωνιολογική και δημαγωγική άποψη, είναι προτιμότερες οι κουβέντες για "γενιά καγκουρό" παρά η αναγνώριση ότι πρόκειται για *ένα τμήμα της νέας εργατικής τάξης!* Πρώτον, γιατί τέτοια τάξη "δεν υπάρχει" - το λένε και το ξαναλένε τόσοι εδώ και 30 τουλάχιστον χρόνια! Δεύτερον, γιατί ακόμα κι αν υπήρχε, αυτές οι εκατοντάδες χιλιάδες "δεν ανήκουν σ' αυτήν" επειδή, απλά, πολύ απλά, *δεν θέλουν* - προβλέφτηκε απ' το 1982 αυτό! Και, τρίτο και βασικότερο, επειδή οι καλές σπουδές και τα καλά πτυχία, θεωρούνται *ατομική ιδιοκτησία,* και μάλιστα "πολύτιμη" (καθώς έχει συσσωρευμένο πίσω της κόπο, χρόνο και έξοδα), ακόμα κι αν σου σφυρίζουν στ' αυτί ότι "δεν έχει σπουδαία αξία".

Εάν η εργατική τάξη δεν είχε κηρυχθεί "τετελεσμένη", κι αν αυτοί κι αυτές που παράγονται μαζικά απ' το παραδοσιακό εκπαιδευτικό σύστημα σαν "περιττοί" είχαν αποκηρύξει τον μικροαστισμό των πτυχίων με τον οποίο ποτίστηκαν απ' τα γεννοφάσκια τους, θα μπορούσαν (με την έννοια των στοιχειωδών διανοητικών προσόντων) να ασχοληθούν με το πως και γιατί *ο καπιταλισμός προλεταριοποιεί κατά κύματα, μαζικά, σ'όλη του την ιστορία, εκατομμύρια υποτελείς του.* Εάν η εργατική τάξη δεν είχε κηρυχθεί "ανύπαρκτη", τότε όλοι αυτοί θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν ότι όπως γινόταν πάντα, έτσι και στην δικιά τους περίπτωση, αποτελούν τμήμα αυτής της τάξης· όχι - επειδή - το - διάλεξαν (και πόσοι άραγε το "διάλεξαν" ποτέ με την κυριολεκτική έννοια της "ελεύθερης επιλογής";) αλλά επειδή έτσι δουλεύει αυτό το σύστημα του οποίου τις μεσαίες θέσεις τόσο λάτρεψαν. Εάν η εργατική τάξη δεν είχε ανακηρυχθεί "ξοφλημένη" τότε όλοι αυτοί θα μπορούσαν ίσως να συνειδητοποιήσουν ότι "εργάτης" δεν σημαίνει "φουκαράς", όχι υποχρεωτικά σίγουρα· αλλά σημαίνει, μπορεί να σημαίνει, *πρέπει* να σημαίνει, (συλλογική) θέση μάχης. Εάν η εργατική τάξη δεν είχε θεωρηθεί ένα ογκώδες μαστόδοντο που εξαφανίστηκε χάρη στην εξέλιξη, αυτοί που καταλήγουν στους ψυχίατρους για να αντιμετωπίσουν εκείνο που θεωρούν προσωπικό ξεπεσμό, θα μάθαιναν επίσης πολλά και σημαντικά για τις ουσιαστικές αιτίες *του γενικού και επιβεβλημένου ξεπεσμού* - που πριν λεγόταν "κατανάλωση" και τώρα "κρίση".

Με τα "εάν", φυσικά, δεν γίνεται τίποτα. Ωστόσο τα πτυχία, αυτά τα (σε γενικές γραμμές) χωρίς σπουδαίο αντίκρυσμα διαβατήρια προς την ατομική επιτυχία, είναι μια ακόμα απόδειξη της εφευρετικότητας και της ιδεολογικής αποτελεσματικότητας του καπιταλισμού. Είναι εύκολο να θεωρήσει κανείς "απολίτιστους" εκείνους τους ευγενείς άγριους που άλλοτε ξεγελιόνταν απ' τους λευκούς αποικιοκράτες με χάντρες και καθρεφτάκια. Όμως τι παραπάνω είναι τα πτυχία εκτός από χάντρες - και - καθρεφτάκια, που κοιτώντας τα μπορεί βέβαια να θαυμάζει και να χαζεύει κανείς τον εαυτό του· *ενόσω είναι θύμα μιας βαθιάς λεηλασίας;*

είναι ο καπιταλισμός, και δεν είναι όπως βολεύει!

Στις μακρινές και καπιταλιστικά πετυχημένες ηπα, από το 1973 ως το 1995, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (το πηλίκο της διαίρεσης του γενικού πλούτου προς τον πληθυσμό) αυξήθηκε κατά 36%· αλλά το μέσο ωρομίσθιο για τους πάντες πλην των μάνατζερς μειώθηκε την ίδια περίοδο κατά 14%. Στο τέλος της δεκαετίας του '90 τα πράγματα πήγαιναν ακόμα καλύτερα: ο μέσος πραγματικός μισθός των εργατών και των υπαλλήλων που δεν ήταν στελέχη είχε "επιστρέψει" στο επίπεδο που βρισκόταν το 1950. Σε όλα τα αναπτυγμένα ευρωπαϊκά κράτη - μέλη του ΟΟΣΑ η σταθερή "πτώση των μισθών" επί δεκαετίες είναι ανάλογη.

Θα δείξουμε σε επόμενα τεύχη των *κόκκινων σελίδων* γιατί αυτές οι τεράστιες επιτυχίες των αφεντικών (τεράστιες επιτυχίες σε σχέση με την εκμετάλλευση της εργασίας) είναι το κεντρικό σημείο της τωρινής φάσης της κρίσης. Όμως χρειάζεται μια πρώτη απάντηση για το πως τα κατάφεραν αυτά (και όλα τα υπόλοιπα σχετικά με την εκμετάλλευση) χωρίς, ουσιαστικά, να συναντήσουν σοβαρά εμπόδια.

Δεν υπάρχει εργατική τάξη! Δεν υπάρχουν εργάτες! Αυτή είναι η απάντηση, που (τουλάχιστον στα μέρη μας) επιμένουν να την δίνουν ακόμα και εργάτες - από τυπική τουλάχιστον άποψη. Εάν ο ταξικός ανταγωνισμός "έχει λήξει" τότε τα αφεντικά δεν έχουν αντίπαλο - έτσι δεν είναι;

Κι αν η τωρινή φάση της καπιταλιστικής κρίσης, όπως κάθε άλλη παρόμοια, δείχνει τα βρώμικα εντόσθια του συστήματος· κι αν η διαχείρισή της είναι το ακόμα πιο βίαιο τσάκισμα της τιμής του "εμπορεύματος εργασία"· κι αν η εξαφανισμένη εργατική τάξη είναι πάντα εδώ - αλλά ως τώρα *μόνο* σαν ένα σιωπηλό θύμα - τότε μήπως, για καλό και για κακό, πρέπει να ονομαστούμε κάπως αλλιώς εκτός από σύγχρονοι εργάτες; Μήπως πρέπει να ονομαστούμε "αγανακτισμένοι"; Μήπως πρέπει να ονομαστούμε "θυμωμένοι" ή "απελπισμένοι"; Μήπως πρέπει να αυτοχαρακτηριστούμε "λαός", δηλαδή με τέτοιον τρόπο ώστε να χωρούν δίπλα μας, "παρέα μας", οι ταξικοί μας αντίπαλοι; Μήπως πρέπει να κόψουμε τις φλέβες μας (τις εργατικές μας φλέβες) άλλη μια φορά, πάντα σιωπηλά, πάντα ηττημένοι, πάντα "ανύπαρκτοι";

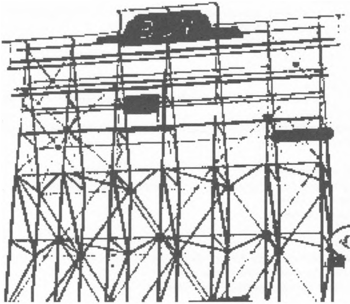
Ναι - έτσι πρέπει! Μας το λένε σε όλους τους τόνους!!

Υπάρχει το γνωστό παραμύθι. Με τον βάτραχο, που είναι μαγεμένος πρίγκηπας, και περιμένει την πριγκήπισσα που θα τον φιλήσει και θα τον ξεμαγέψει. "Συγκινητικό"... Υπάρχει και μια παραμυθένια πραγματικότητα που εξελίσσεται κι αυτή σ' έναν τεράστιο βάλτο. Δεν υπάρχουν εργάτες, γιατί είμαστε όλοι μικροαστοί· και σαν τέτοιοι (σαν μικροαστοί) είμαστε μαγεμένοι αστοί που περιμένουμε κάποιον να μας φιλήσει για να ξεδιπλώσουμε εντελώς το μεγαλείο μας.

Στα επόμενα τεύχη των *κόκκινων σελίδων* θα ξετυλιχθεί, λοιπόν, η ανάλυση και η πρόσφατη γενεαλογία "εκείνου - που - δεν - υπάρχει". Για να τεκμηριωθεί όσο γίνεται καλύτερα όχι μόνο η εξήγηση της κρίσης και της αναδιάρθρωσης, αλλά και η υπόδειξη των εργατικών, μάχιμων δυνατοτήτων και καθηκόντων μας.

Για τους βάλτους οι *κόκκινες σελίδες* δεν κάνουν. Όσοι περιμένουν βασιλοπούλες, ή κόμματα, ή εξουσίες να τους φιλήσουν, ας μην κάνουν τον κόπο...

zipo (11/2012)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 - Με τον τίτλο "αντίο προλεταριάτο", εκδόθηκε στα ελληνικά το 1986, απ' τον εκδοτικό οίκο "νέα σκέψη".

2 - Στα πρώτα μετα'68 χρόνια ο Gorz προσανατολίστηκε προς τον "οικοσοσιαλισμό". Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, επηρεασμένος απ' την ανάγνωση του A. Gramsci και συζητήσεις με το Il Manifesto, έγινε οπαδός των ("φιλοεργατικών") αυτοδιαχειριστικών απόψεων για τις βιομηχανίες.

3 - Στο 4ο τεύχος των *κόκκινων σελίδων* υπάρχουν μερικά ενδεικτικά ντοκουμέντα επ' αυτού. Ο Gorz είχε για ένα διάστημα σχέσεις με την CFDT.

Ωστόσο, απ' τις αρχές του 1980, άρχισε την στροφή - προς - τα - δεξιά. Ένα χρόνο μετά την κυκλοφορία του "αντίο προλεταριάτο", έφτασε να δηλώσει οπαδός της εγκατάστασης των αμερικανικών πυραύλων Pershing και Cruise στην ευρώπη· για την αντιμετώπιση υποτίθεται των σοβιετικών βαλλιστικών (και με πυρηνικές κεφαλές) πυραύλων. Ήταν, για όσους αγνοούν το ζήτημα, μια πρώτη προσπάθεια "αντιπυραυλικής ομπρέλας" του νατο, που προκάλεσε ένα ιδιαίτερα μαχητικό κίνημα (εναντίον, φυσικά!) στην τότε δυτική γερμανία, επειδή κυρίως στο δικό της έδαφος σχεδιαζόταν η εγκατάσταση των αμερικανικών πυραύλων.

4 - Τα στοιχεία προέρχονται από το *4ο τετράδιο για εργατική χρήση* που εκδόθηκε και διανεμήθηκε απ' το BLOCK τον Σεπτέμβριο του 2011.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΕΣΧΗΣ ΚΑΤΑΣΚΟΠΩΝ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ

Σειρά TEXT

- Περί της ανομολόγητης καταγωγής των ρατσιστικών ιδεωδών της ελληνικής κοινωνίας και της ομολογημένης χρησιμότητάς τους
- Πολεοδομία και δημόσια τάξη: Αθήνα, οχυρωμένη πόλη
- Ο δρόμος και η μέθοδος: η πόλη, ο εργάτης, η μηχανή

Σειρά Techno

- *Merrit Roe Smith, Charles Dew, David Montgomery* Οι μάστορες: ο εργατικός έλεγχος πριν τον φορντισμό
- *Harry Braverman* Εργασία και μονοπωλιακό κεφάλαιο: Η υποβάθμιση της εργασίας στον εικοστό αιώνα

Σειρά Αυτομόρφωση

- Τι είναι και τι ζητάει η μαρξιστική κριτική από την πολιτική οικονομία
- Θέατρο και Πολιτική
- Πόλεμος και Ιστορία

Σειρά Versus

- *Charles Murray, James Wilson* Από τη μηδενική ανοχή στη μηδενική πολιτική
- *Michael Ignatieff, Economist* Περί Πολέμου
- Αδειάζοντας υπνοδωμάτια με οπλοπολυβόλα

Σειρά Monitor

- *Monitor 2006:* Ντοκουμέντα από το ιδρυτικό συνέδριο της CNT - Ταξικοί αγώνες στην Ελλάδα τον Απρίλη του 1967 - Αφιέρωμα στον τεϊλορισμό - Ο πλανήτης των slums - κ.α.
- *Monitor 2007:* Οκτώβριος 1977, φθινόπωρο στη Γερμανία - Απ' το Παρίσι στο Αλγέρι - Η τρέχουσα κρίση των subprime δανείων - Σημειώσεις για το εργοστάσιο της εκπαίδευσης - κ.α.

Εκτός Σειράς

- *Ρομπέρ Λινάρ* Ο εγκατεστημένος
- *Manuel Castells* Ο μετασχηματισμός της εργασίας και της απασχόλησης
- *Critical Art Ensemble* Η προέλαση της πανούκλας
- *Alessi Dell' Umbria* Racaille: Εξεγέρσεις στα γκέτο των γαλλικών μητροπόλεων
- Autonomia: απόψεις, αγώνες, μαρτυρίες των Ιταλών Αυτόνομων
- *George Caffentzis* Γιατί οι μηχανές δεν παράγουν αξία
- Μικρές ιστορίες των λέξεων και των σχέσεων

επικοινωνία: lesxikataskopon@yahoo.gr ή passauto07@yahoo.gr

Εάν οι αναφορές μας, σαν αυτόνομων εργατών, στη *νέα εργατική τάξη* συναντούν σε βαθμό διασκεδαστικής κοινοτυπίας μειδιάματα ή και ενοχλημένες αντιδράσεις του είδους "αυτό δεν υπάρχει!", δεν οφείλεται μόνο στον γενικευμένο μικροαστισμό ακόμα και των μισθωτών στον πάτο της κοινωνικής ιεραρχίας. Ωστόσο, ακόμα κι αν ήταν *μόνο* έτσι, και πάλι θα υπήρχαν δυο τουλάχιστον "μαύρες τρύπες" στη βεβαιότητα ότι *"αυτό* (δηλαδή η σύγχρονη εργατική τάξη) *δεν υπάρχει"*. Πρώτον, ο φλύαρος (σύγχρονος) μικροαστισμός έχει κι αυτός την ιστορική γενεαλογία του· έχει κατασκευαστεί, σα να λέμε, από συγκεκριμένα και καθόλου αιώνια υλικά. Πράγμα που σημαίνει ότι η διερεύνηση και η αποκάλυψη αυτής της ιστορικής κατασκευής, θα σχετικοποιούσε άμεσα τις όποιες "αλήθειες" του. Και δεύτερον, ο ατομισμός του μικροαστού του επιτρέπει μεν την φαντασίωση πως όσα λέει και σκέφτεται είναι δικές του, εντελώς δικές του εμπνεύσεις· όμως αυτός ο διανοητικός / ιδεολογικός ατομισμός είναι ανίκανος πέρα απ' την μύτη καθενός.

Αν, όμως, δεν υπάρχει εργατική τάξη τότε η τωρινή φάση της κρίσης, η διαχείρισή της, όπως και η εδώ και χρόνια καπιταλιστική αναδιάρθρωση είναι ένα κράμα κακών ονείρων και προσδοκιών για σωτήρες (εντός ή εκτός εισαγωγικών). Όποιος θέλει ψευδαισθήσεις (και είναι πολλοί αυτοί) δεν θα τις βρει εδώ. Όποιος θέλει κάποια ιδεολογία να τον νανουρίσει, δεν θα την βρει εδώ. Εδώ, και σ' όλη την σειρά των *κόκκινων σελίδων*, υπάρχουν μόνο εξηγήσεις στων οποίων το κέντρο βρισκόμαστε εμείς, τα εκατοντάδες εκατομμύρια των εργατών και εργατριών αυτού του πλανήτη.

Οι ***κόκκινες σελίδες*** είναι μια σειρά εκδόσεων για εργατική χρήση: εκθέτουμε απόψεις και θέσεις της οργανωμένης εργατικής αυτονομίας στην ελλάδα σχετικά και γύρω απ' την *κρίση*, αλλά συνθέτουμε επίσης μια συγκεκριμένη ιστορική / πολιτική προσέγγιση τόσο της κρίσης όσο και του δίδυμου σκέλους της, της (καπιταλιστικής) *αναδιάρθρωσης*. Ορισμένα απ' τα περιεχόμενα των *κόκκινων σελίδων* είναι επανεπεξεργασμένα κείμενα που έχουν δημοσιοποιηθεί με τις υπογραφές του *Block*, των *μητροπολιτικών συμβουλίων αυτόνομων*, της *συνέλευσης του πλάνου 30/900*, σε κάποιο βαθμό της *συνέλευσης game over*, και του περιοδικού *Sarajevo*. Η σύνθεση των *κόκκινων σελίδων* συμπληρώνεται με χρήσιμες μεταφράσεις καθώς και νέες αναλύσεις.

Η ευθύνη της έκδοσης και της διακίνησης των *κόκκινων σελίδων* ανήκει στη *"Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα"*. Η ευθύνη του περιεχομένου τους, όπου δεν αναφέρεται κάτι διαφορετικό, ανήκει στον επιμελητή της σειράς.